

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky

Bakalářský studijní program: Sociální péče

Studijní obor: Sociální pedagog

Název BP:

KRIMINALITA „BÍLÝCH LÍMEČKŮ“ V OKRESE DĚČÍN

Autor:

Michal Ledvina
Severní 1477/3
405 02 Děčín 6

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
57	0	8	4	15	0

V Děčíně dne: 10.11. 2005

P o d ě k o v á n í

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Janu Sochůrkovi za trpělivost, cenné rady a připomínky, které mi pomohly při zpracování zadaného tématu.

Rovněž tak děkuji rodinným příslušníkům za trpělivost a emoční podporu.

Michal Ledvina

Název BP: Kriminalita „bílých límečků“ v okrese Děčín

Název BP: Die Kriminalität „der Weißkragler“ im Kreis Děčín

Jméno a příjmení autora: Michal Ledvina

Akademický rok odevzdání BP: 2005

Vedoucí BP: PhDr. Jan Sochůrek

Resumé

Bakalářská práce se zabývala společensky a ekonomicky nežádoucím jevem, kterým je kriminalita bílých límečků. Vycházela z jejího neblahého dopadu na společnost a hospodářství v České republice. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování literárních pramenů popisovala vývoj a jednotlivé druhy kriminality bílých límečků, trestně právní následky, osobu pachatele a preventivní opatření v boji proti tomuto druhu hospodářské kriminality. Praktická část zjišťovala pomocí analýzy statistických údajů a studia spisové dokumentace vývojový trend kriminality bílých límečků a věkovou strukturu pachatelů v okrese Děčín za období let 2002 – 2004. Výsledky ukazovaly, že ve sledovaném období měla tato kriminalita v okrese Děčín klesající tendenci a dopouštěli se jí z více než 60-ti % pachatelé ve věku střední dospělosti.

Za největší přínos práce bylo možné považovat to, že byl vypracován ucelený rozbor kriminality bílých límečků spolu s preventivními opatřeními.

Resumé

Die Bakkalareusarbeit hat sich mit der gesellschaftlich und wirtschaftlich unerwünschten Erscheinung, die die Kriminalität der „Weißkragler“ genannt wird, befasst. Sie ist von ihrer fatalen Wirkung auf die Gesellschaft und die Wirtschaft der Tschechischen Republik ausgegangen. Die Arbeit wurde von zwei Hauptbereichen gebildet. In dem theoretischen Teil wurden mit Hilfe von Literaturangaben die Entwicklung und die einzelnen Arten der Kriminalität der „Weißkragler“, die strafrechtlichen Folgen, die Person des Täters und die preventiven Maßnahmen in der Bekämpfung dieser Art der Wirtschaftskriminalität beschrieben. In dem praktischen Teil der Arbeit hat man mittels der Analyse der statistischen Daten und durch Studium der Schriftstücke den Entwicklungstrend der Kriminalität der „Weißkragler“ und die Altersstruktur der Täter im Kreis Děčín in dem Zeitraum der Jahre 2002 – 2004 ermittelt. Die Ergebnisse haben gezeigt, dass im Beobachtungszeitraum diese Kriminalität im Kreis Děčín eine sinkende Tendenz gehabt hat und sie wurde von mehr als 60 % von den Tätern, die ein Alter der mittleren Reife erreicht haben, eingegangen.

Als den größten Beitrag der Arbeit könnte man dies betrachten, dass eine komplexe Analyse der Kriminalität der „Weißkragler“ samt der preventiven Maßnahmen ausgearbeitet wurde.

OBSAH

1 Úvod	8
2 Teoretické zpracování problému	9
2.1 Kriminalita bílých límečků a její vývoj	9
2.1.1 Vymezení pojmu kriminality bílých límečků	9
2.1.2 Historický vývoj hospodářské kriminality	10
2.1.2.1 Historický vývoj hospodářských vztahů a legislativy do listopadu 1989	10
2.1.2.2 Vývoj hospodářské kriminality a legislativy po roce 1989	12
2.2 Charakteristika a formy kriminality bílých límečků	16
2.2.1 Charakteristika kriminality bílých límečků	16
2.2.2 Formy kriminality bílých límečků	17
2.2.2.1 Trestná činnost v oblasti bankovníctví	17
2.2.2.2 Trestná činnost na úseku pojišťovnictví	19
2.2.2.3 Trestná činnost na úseku daní	20
2.2.2.4 Trestná činnost na úseku kapitálového trhu a kolektivního investování	21
2.2.2.5 Počítačová kriminalita	23
2.2.2.6 Praní špinavých peněz	24
2.2.2.7 Korupce	27
2.3 Pachatel hospodářské trestné činnosti	28
2.3.1 Osoba pachatele hospodářské trestné činnosti	28
2.3.2 Osobnost pachatele hospodářské trestné činnosti	32
2.4 Trestněprávní následky kriminality bílých límečků	33
2.5 Prevence kriminality bílých límečků	36
3 Praktická část	39
3.1 Cíl práce a stanovené předpoklady	39
3.1.1 Jednotlivé předpoklady	40
3.1.2 Metody získávání informací	40
3.2 Předpoklad č. 1	41
3.2.1 Vyhodnocení předpokladu č. 1	47
3.3 Předpoklad č. 2	47
3.3.1 Vyhodnocení předpokladu č. 2	54
4 Závěr	54
5 Návrh opatření	56
6 Seznam použitých zdrojů	57

1 ÚVOD

Po listopadové revoluci v roce 1989 došlo v naší zemi k výrazným společenským změnám, které se projeví i v ekonomické oblasti zejména díky přechodu státního majetku do soukromých rukou a budování tržního hospodářství. Transformace ekonomiky má ve své podstatě zcela jistě kladné stránky, ale zároveň s sebou přinesla i negativní jevy a to především kvůli nárůstu hospodářské kriminality.

Začala se vytvářet podnikatelská sféra, která však neměla s touto oblastí žádné zkušenosti a rovněž neměla finanční prostředky k nastartování svých podnikatelských aktivit. Pro rozvoj podnikání bylo třeba získat potřebný kapitál, což se v mnoha případech dělo protiprávním jednáním. Finanční prostředky bylo možné získat poměrně lehce pomocí úvěrů od finančních ústavů, které však tyto prostředky v mnoha případech poskytovaly bez záruk, že úvěr bude řádně splacen a to buď z lehkomyšlnosti bankovních úředníků, nebo zcela záměrně za účelem získání majetkového prospěchu.

Vznikaly i další nové formy trestné činnosti, pro které v naší zemi nebyl předtím prostor, jako jsou daňové úniky, zneužívání informací v obchodním styku, tunelování, praní špinavých peněz apod. Na nástup těchto nových forem trestné činnosti však nebyl připraven náš právní řád, který nedostatečně reagoval na nové formy kriminality. K tomu nepochybně přispěla i skutečnost, že zájmy ekonomiky byly nadřazené nad právo. Legislativa měla regulovat negativní jevy a dopady, spojené s transformací ekonomiky. Otázka legislativy však byla po určitou dobu podružná, zejména v oblasti trestní, čímž došlo k napáchání nevratných škod. Rovněž tak prohlášení, že neexistují špinavé peníze, bylo zcela jistě pro mnoho podnikatelů povzbuzujícím faktorem pro získání bohatství i nezákonnou cestou. Nedostatečné prosazování práva vedlo k pocitu, že není třeba respektovat zákony a tím došlo k expanzi finanční kriminality.

Rovněž orgány činné v trestním řízení nebyly náležitě připravené na potírání těchto nových forem trestné činnosti, nehledě na skutečnost, že po listopadu 1989 byla jejich autorita a pravomoc výrazně oslabena. Není samozřejmě nutné zavádět v naší společnosti formu policejního státu, ale je třeba upevnit prestiž a pravomoc policie, státních zástupců a justice tak, aby byly tyto složky výkonné moci schopné účinně bojovat s trestnou činností.

Postupně se tak v mnoha případech z nezkušených a začínajících soukromých podnikatelů staly osoby s obrovským bohatstvím a vlivem. Mnoho z nich pak neváhá zneužít svého postavení pro získání dalšího bohatství nelegální cestou. Problémem je, že tyto osoby

jsou vysoce kvalifikované ve svém oboru, velice inteligentní a mají za sebou ty nejlepší právníky. Je pak velice obtížné jednak toto nezákonné jednání odkrýt, ale následně i prokázat vinu aktérů takového jednání. Toto jsou typické projevy kriminálního jednání, které lze označit jako kriminalitu bílých límečků.

Cílem bakalářské práce je popsat teoreticky i prakticky problematiku kriminality bílých límečků, její vývoj, formy, charakteristiku pachatelů tohoto druhu kriminality a možnosti preventivních opatření v boji proti kriminalitě bílých límečků.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 Kriminalita bílých límečků a její vývoj

2.1.1 Vymezení pojmu kriminality bílých límečků

Přesto, že jednotlivé skutkové podstaty trestných činů, postihující některé delikty související s porušováním pravidel v podnikání sahají hluboko do historie a můžeme je situovat přibližně do doby, kdy se začala rozvíjet výroba a obchod, větší pozornost se hospodářské kriminalitě věnuje až na začátku 20. století. Tehdy na základě nových kriminologických poznatků vyplynulo, že se hospodářská trestná činnost liší v řadě aspektů od klasické kriminality.

Hospodářské delikty již, na rozdíl od majetkové kriminality, nebyly spojovány s chudobou a jejich pachatelé nebyli charakterizováni jako osoby, které je třeba v pravém slova smyslu socializovat. (Zapletal, et al., 2001, s. 31)

Pojem „kriminalita bílých límečků“ (white collar crime) zavedl do kriminologie v roce 1941 E.H. Sutherland. Definoval ji jako trestnou činnost páchanou váženými osobami s vysokým sociálním statusem v oblasti jejich legitimního povolání. Za typické formy kriminality bílých límečků považoval např. rozšiřování klamavé nebo zavádějící reklamy, zaměstnávání ilegálních pracovníků, padělání ochranných známek, porušování předpisů o mírách a váhách, daňové úniky, podplácení justice, právníky, ilegální potraty prováděné lékaři atd.

Kriminalita bílých límečků existovala v naší společnosti dlouho. V minulosti sem patřila řada trestných činů, nazývaných rozkrádáním majetku v socialistickém vlastnictví, různé defraudace, podvody, devizové machinace, obohacování se apod. Vývoj po roce 1989 přinesl její nové formy, jako daňové úniky, bankovní podvody, tunelování apod. Rozhodující

charakteristikou kriminality bílých límečků je pak zejména zneužívání pravomoci a důvěry související s výkonem legálního povolání. (Sochůrek, 2001, s. 57-58)

Novou dimenzi dostává hospodářská kriminalita v posledních deseti letech. Objevují se nové formy této trestné činnosti a určitá část hospodářských deliktů je označována jako finanční kriminalita. Náš trestní zákon pojem finanční kriminalita nezná a nenalezneme jej ani v našich statistikách. V praxi je však tento termín běžně používán, aniž by byl přesně vymezen. Termín finanční kriminalita představuje poměrně široké spektrum různorodých úmyslných trestných činů, které poškozují především sektory, jež mají pro ekonomiku zásadní význam a to sektor bankovní a sektor kapitálového trhu a investic. V zásadě jde o část hospodářské kriminality se všemi jejími charakteristickými znaky a lze připustit, že právě finanční kriminalita se v některých směrech přibližuje Sutherlandově definici kriminality bílých límečků. (Zapletal, et al., 2001, s. 31)

2.1.2 Historický vývoj hospodářské kriminality

2.1.2.1 Historický vývoj hospodářských vztahů a legislativy do listopadu 1989

Jevové formy trestné činnosti, označované jako hospodářská kriminalita jsou odrazem vývoje společnosti a jejího politického, ale zejména i hospodářského systému. Význam vlivu těchto souvislostí je nejlépe patrný, podíváme-li se alespoň stručně do historie.

Snahu poskytnout trestněprávní ochranu hospodářským vztahům můžeme zaznamenat již v hluboké historii spojené s rozkladem rodové společnosti a vznikem státního uspořádání. V souvislosti s rozvojem výroby a obchodu v tomto období, jenž vyvolalo i potřebu stanovení určitých, byť zpočátku nepsaných pravidel, se jejich porušování trestalo podle zvykového práva.

Evropské teritorium bylo silně ovlivněno vznikem římské říše a tedy i rozvíjejícím se římským právem. Významným pramenem práva římského se v 5. století př. n. l. stává Zákon 12 desek, obsahující podle římských historiků nejdůležitější právní ustanovení. Mezi nimi lze nalézt i taková, která směřují do vztahů, spojených s podnikáním. Např. *crimen repundarum* - zpronevěra spáchaná úřední osobou, *crimen peculatus* - neoprávněné přivlastňování majetku veřejného, *crimen falsi* pokrývající mj. i padělání mincí a další. Ti, kteří zákon 12 desek aplikovali (pontifikové), v důsledku svých zkušeností a s ohledem na mezerovitost daného zákona ve vztahu k hospodářskému a politickému vývoji společnosti, posléze v praxi

tvořivým výkladem měnili a dospívali k formulování dalších, nových právních zásad.

V období feudalismu již můžeme zaznamenat zprávy o právu na území Čech a Moravy, v němž se odráží určitá pravidla rozvoje výroby a obchodu, i když nahlédnutím do příslušných pramenů zjistíme, že prakticky až do 16. století se na tomto území udržel jako naprosto převládající pramen práva právní obyčej. Ovšem oproti předstátní formě obyčejů, v této době již se zajištěním donucovací moci státu.

Je třeba říci, že vývoj trestního práva v českých zemích byl postaven, podobně jako v jiných zemích, na zvykovém (obyčejovém) právu. Zprvu bylo zákonodárství silně ovlivněno církví a ochraňovalo především majetek šlechty a feudálů. Ještě v době platnosti zákoníku tereziánského v roce 1768/9 bylo zároveň možno stíhat i delikty sine lege - tedy jednání, která nebyla upravena zákonem, což umožňovalo relativně širokou libovůli těch, kteří zákon uplatňovali v praxi.

Moderní koncepci přináší až zákoník „O zločinech a těžkých policejních přestupcích“, který byl v roce 1804 vydán v českém překladu pod názvem Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (policie) přestupky. Zákoník již obsahoval řadu moderních ustanovení a v podstatě ovlivnil vývoj práva u nás až do roku 1950, neboť trestní zákoník z roku 1852, který byl se změnami a doplňky převzat do právního řádu první republiky na základě tzv. recepční normy (zák.č. 11/1918 Sb.), byl vlastně jeho novelou.

Druhá polovina 19. století byla charakteristická růstem hospodářského potenciálu a rozvojem podnikatelské sféry, což se promítlo i do právního vývoje. Do rakouského právního systému přibyl v roce 1854 horní řád, železniční patent a v roce 1859 živnostenský řád. Spolu se zakotvením dalších ústavně právních institutů dostává tak rakouský stát v podstatě podobu právního státu.

V Československé republice zůstává z počátku v platnosti trestní zákon č. 117 z roku 1852 Říšského zákoníku se změnami a doplňky, které se však nedotýkaly hospodářské oblasti. Hospodářské oblasti se zde mimo jiné týká zejména hlava X. pojednávající o zneužití moci úřední, hlava XXIII. pojednávající o podvodu, podvodném úpadku a poškození cizích věřitelů. Roku 1921 byly započaty legislativní práce na obecné části trestního zákona a o tři roky později i na jeho zvláštní části. Tyto legislativní práce však nebyly dokončeny v důsledku vzniku nacistické Třetí říše. Zásadní změny v ochraně ekonomických vztahů nepřineslo ani Vládní nařízení č. 306/1939 Sb. z doby Protektorátu Čechy a Morava. V této době je na daném území uplatňováno převážně německé trestní právo.

Po roce 1945 se v zásadě trestní právo vrátilo ke stavu před II. světovou válkou, ovšem výrazně bylo poznamenáno novou politickou a hospodářskou situací (znárodňování majetku a omezování soukromého vlastnictví).

V padesátých letech na základě osnovy nového trestního zákona č. 86/1950 Sb. dochází k dalšímu zvýraznění ochrany celospolečenského majetku (zejména šlo o potírání rozkrádání a poškozování státního a družstevního majetku).

Roku 1962 nabývá účinnosti trestní zákon č. 140/1961 Sb., který je, byť pozměněn řadou novel, platný dodnes. Již samotná systematika zmíněného trestního zákona, kde hospodářské trestné činy jsou řazeny do hlavy druhé zvláštní části zákona, tedy hned za trestné činy proti republice dokládá, že tehdejší politické a vládní orgány kladly na ochranu socialistického majetku mimořádný důraz. Svědčily o tom ostatně i vysoké tresty, které bylo možno podle tohoto zákona za danou trestnou činnost ukládat. Za ne zcela zbytečnou můžeme považovat zmínku o tom, že již v šedesátých letech a sedmdesátých letech byl zaznamenán četný výskyt různých zjevných nebo skrytých forem úplatkářství, korupce, spekulativního jednání, útoku proti hospodářské soustavě, kázni a majetku v socialistickém vlastnictví. Nejčastěji jsou postihováni, jak lze vyčíst z různých materiálů zpracovaných odborníky na úseku ekonomiky pachatelé trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, spáchaného formou zmocnění se věci, dále krádeže prosté a korespondujícího přečinu. Zároveň se zde konstatuje, že ochrana socialistického vlastnictví, zejména před jeho rozkrádáním páchaným zevnitř vlastními zaměstnanci a mnohdy vysokými funkcionáři, je uplatňována jen výjimečně a účinnost je zpravidla nepatrná. Z toho lze tedy kromě jiného vyvodit, že již v počátcích budování socialistického státu, ale zejména v období tzv. reálného socialismu existovala pravděpodobnost vysoké latence hospodářských trestných činů. Nesporně k tomu přispívalo i nízké právní vědomí občanů ve vztahu k ochraně socialistického majetku. Postih, zejména pokud šlo o závažnou hospodářskou trestnou činnost, byl v té době rovněž problematický a v případech, kdy šlo o významné funkcionáře chyběla pravděpodobně i politická vůle k vyvození trestní odpovědnosti. (Brabcová, 2001, s. 6-9)

2.1.2.2 Vývoj hospodářské kriminality a legislativy po roce 1989

V rámci transformace ekonomiky České republiky na tržní hospodářství bylo možno

vysledovat působení negativních jevů zejména v souvislosti s realizací jednotlivých kroků ekonomické reformy. Po roce 1989, na počátku ekonomické transformace, stojí, vedle dosud ještě státních podniků, začínající podnikatel, který začal podnikat na základě zákona č. 105/1990 Sb. Jeho první kroky byly, jak ukázaly výsledky výzkumů, poznamenány nedostatečnou znalostí právních předpisů upravujících podnikání, nedostatkem zkušeností s podnikatelským prostředím a nedostatkem finančních prostředků - tedy pro podnikání nezbytného základního kapitálu. Rovněž stát nebyl s to vytvořit podmínky pro bezproblémové nastartování podnikatelské sféry. V nedostatečné míře byl pro podnikatele zajištěn přístup k materiálu, výrobním prostředkům, k úvěru od peněžních ústavů, ale nesnadné bylo i získání nebytových prostor apod.

V důsledku tohoto raného stádia ekonomické reformy docházelo především k trestné činnosti ve formě nezákonného získávání výrobních prostředků a materiálu, povětšinou ze zdrojů organizace, u níž podnikatel pracoval, tedy ke krádežím vlastních zaměstnanců, a nebo formou různých machinací byly převáděny výrobní prostředky mateřské organizace (většinou doposud ve vlastnictví státu) na soukromou firmu, jež patřila pracovníkovi, který mimo svoji hlavní pracovní činnost v dané organizaci soukromě podnikal. Pochopitelně lze předpokládat, že zmíněná jednání byla navíc provázena korupcí.

Důraz, kladený na urychlení přechodu stávající ekonomiky na soukromé podnikání, nedostatek zkušeností a nedostatečné právní vymezení bankovního dohledu nad peněžními ústavami často umožňovaly poskytování rizikových úvěrů, tedy úvěrů bez poskytnutí dostatečných záruk jejich návratnosti, které byly využívány v některých případech i příslušníky managementu a dalších významně postavených osob v peněžních ústavech. Důsledky tohoto stavu se projeví až v následujících letech.

Další, tehdy častou trestnou činností, byla nedovolená směnářská činnost, jež byla vyvolána zejména otevřením hranic v době, kdy se stát potýkal s nedostatkem valut a devizových prostředků. Navíc tato trestná činnost měla z části přetrvávající tendenci z předchozích let (tzv. veksláctví).

Některé negativní jevy, ke kterým docházelo, je možno spojovat i s tzv. malou privatizací, jež byla uvedena v život zákonem č. 427/1990 Sb. Jednalo se především o prosazování individuálních a skupinových zájmů, např. získávání provozních jednotek v rámci dražeb za nepřiměřeně výhodných podmínek, převážně formou tzv. holandských dražeb (dražby, v rámci kterých dochází k umělému snižování ceny vydražované jednotky při

privatizaci), ale i pomocí nátlaku nebo nabídkou odstupného. Pro postih takového jednání nebyly v té době vhodné trestněprávní prostředky. Novela, která obsahovala skutkové podstaty trestných činů, směřujících i do této sféry (§§ 128a, 128b, 128c trestního zákona - Pletichy při veřejné soutěži a veřejné dražbě), byla přijata až v době, kdy valná část dražebního prodeje již byla zrealizována. Ke všem těmto skutečnostem je třeba přičíst ještě další faktory, jako např. nedostatek zkušeností orgánů trestního řízení s novými formami hospodářské trestné činnosti a názor některých politických a vládních činitelů, že trh si s případnými negativními jevy poradí sám.

K pohybu majetku ve velkém dochází na základě zákona č. 92/1991 Sb., označovaného také jako transformační zákon, jenž stanovil pravidla převodu státního vlastnictví výrobních prostředků na vlastnictví soukromé a otevřel brány tzv. velké privatizaci. Toto období se již vyznačuje prudším nárůstem hospodářské kriminality a zejména dochází k určitým změnám v její struktuře. Četnost některých trestných činů klesá a objevují se nové formy trestných činů, mnohdy složitější, sofistikovanější, zároveň však také společensky závažnější. Na povrch vyplývá řada afér, jako např. úplatkářská kauza „Lízner“ v souvislosti s machinací s výhodnými akcemi spojená s korupcí, kauza „topné oleje“, zasahující daňovou oblast a za zmínku stojí i aféry, spojené s pochybnými sponzorskými dary na tajných kontech našich předních politických stran. Pod pojmem finanční kriminalita se množí trestné činy, poškozující bankovní sektor a kapitálový a investiční trh.

Ve druhé polovině desetiletého období po roce 1989 se mění i pachatel hospodářské trestné činnosti. Již většinou nejde o nezkušené, práva neznalé začínající podnikatele, ale zejména v těch závažnějších případech jde o vysoce kvalifikované osoby v oboru, v němž podnikají, což jim umožňuje nejen páchat trestnou činnost se znalostí věci, ale také svou nezákonnou činnost úspěšně utajovat. S pomocí špičkových odborníků z oboru práva pak v případě potřeby velmi rychle a kvalifikovaně využívají platné legislativy a jejích mezer nebo možnosti nejednoznačného výkladu norem ve svůj prospěch.

V počátcích tohoto časového úseku se stává lukrativní záležitostí tzv. kupónová privatizace, spočívající v použití investičních kupónů, opravňujících občany k nákupu akcií, určených k prodeji za kupóny. Její průběh byl ovlivněn celou řadou kriminogenních faktorů, které často nevedly k trestné činnosti jen proto, že k tomu nebyl dostatek trestněprávních prostředků a v některých případech patrně ani dostatek politické vůle. Např. opožděné přijetí zákona, stanovujícího základní pravidla vzniku a činnosti investičních fondů, umožnilo různé

formy spekulativních jednání, jež vedla k vysokým neoprávněným ziskům pachatelů.

Dále bylo v důsledku nedostatečné legislativní úpravy umožněno působení některých pracovníků státní správy, politických a volených funkcionářů či jejich rodinných příslušníků v investičních fondech nebo v jejich zakladatelských orgánech, v bankovních radách a v jiných pro ekonomiku klíčových orgánech a jejich vzájemné propojení. Tyto osoby pak mohly využít firemních, obchodních či jiných ekonomicky strategických informací, pro veřejnost v daném okamžiku nezveřejněných, tedy nedostupných, které získaly z důvodů svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce, jíž zastávaly. V podstatě se jedná o Insider trading, jenž je v současné době již možno postihnout jako zneužívání důvěrných informací v obchodním styku podle § 128 trestního zákona.

V roce 1995, mimo jiné pod vlivem dříve poskytnutých rizikových úvěrů, ale i v důsledku jiných nedostatků v hospodaření finančních institucí, dochází k pádu hned čtyř bankovních domů. Zároveň dochází mimo jiné k celému řetězci trestné činnosti, označované běžně jako tunelování, které způsobuje finanční problémy nejen investičním fondům, ale i některým velkým podnikům, jako je Chemapol, cestovním kancelářím a dalším. Toto jednání má celou řadu variant, při nichž v zásadě vždy jde o nelegální odčerpání prostředků z prosperujících firem skrytou formou na soukromé účty pachatelů nebo na účty pro tyto účely nově vzniklých firem. U zmíněných případů, stejně jako u některých dalších jednání poškozujících ekonomiku zpravidla zevnitř, se orgánům trestního řízení velmi složitě daří dokazovat, že nejde o podnikatelské riziko, ale o úmyslné neoprávněné obohacování. Dokazování takové trestné činnosti je mnohdy komplikováno i tím, že pachatel se v době odhalení trestné činnosti již nenachází na našem území.

Určitá bezmocnost orgánů trestního řízení ve vztahu k některým případům závažné hospodářské trestné činnosti, které jsou předmětem vyšetřování již řadu let (např. výše zmíněná kauza „topné oleje“, ale i další), vyvolává u občanů pocit beztrestnosti, představu o možnosti snadného dosažení vysokých nelegálních zisků s výrazně malým rizikem jejich odhalení a tedy i potrestání, ale i nechť zahraničních investorů jakkoli se angažovat v naší ekonomice za situace, kdy podnikatelská sféra a zahraniční investice u nás nejsou dostatečně ochráněny před trestnou činností. (Brabcová, 2001, s. 10-12)

Při provádění ekonomické transformace podle našeho názoru převládlo její v podstatě „revoluční pojetí“, v níž na počátku není třeba uplatňovat nejen morální zásady, ale často ani právní regulační mechanismy. V důsledku toho nebylo u nás vytvořeno právní prostředí

s dostatečnými zárukami proti chování jednotlivých subjektů v rozporu s nejzákladnějšími pravidly hospodářského styku, neboť legislativa, a to jak v hmotně právní, tak i v procesně právní oblasti v průběhu ekonomické transformace pouze následovala bouřlivý ekonomický vývoj a právo bylo používáno jen jako nástroj následného regulování již vytvořených ekonomických vztahů a praktik. Velmi byla podceněna i oblast vynutitelnosti práva, nebyly vytvořeny dostatečné institucionální, personální i materiální zdroje k zajištění odhalování, vyšetřování a dokazování finanční kriminality. V těchto okolnostech je třeba proto spatřovat jeden z hlavních důvodů současného ekonomického vývoje v České republice. (Šámal, et al., 2001, s. 1-2)

Po roce 1989 doznala kriminalita v Československu zcela jiného charakteru. Obecná kriminalita stoupla nejen v důsledku amnestie prezidenta republiky, ale zejména diskreditací policie. Stalo se tak bez ohledu na to, zda jednotlivé složky byly či nebyly zapojeny do mocenského boje komunistů. Po rozdělení republiky se tento jev paradoxně stabilizoval. Kriminalita, drogy a řádící skupiny zločinců se staly denní záležitostí pro sdělovací prostředky.

Vysoký nárůst zaznamenala zejména kriminalita hospodářská. Jen daňové úniky a podvody dosáhly v letech 1994-1996 miliardových částek. V roce 1995 přiznaly finanční úřady, že při 198000 kontrolách zjistily daňové úniky, za které vyměřily pokut ve výši 16 mld. korun. Nejvyšší kontrolní úřad odhalil ve stejné době u 39 poplatníků neoprávněné krácení základu daně z příjmu právnických osob ve výši téměř 1 mld. korun. V průměru šlo – podle závěrů téže instituce – o krácení daně na jednoho poplatníka ve výši 2,5 mil. korun. Při podobné prověrce v roce 1993 připadlo na 41 kontrolovaných subjektů neoprávněné krácení daně z příjmů ve výši 1,2 mil. korun. V roce 1995 převzal úřad k šetření 750 případů (o 201 případů více než v roce 1994), aby zjistil, kam se podělo 3,5 mld. korun. (Čech, Řezníček, 1997, s. 44-45).

2.2 Charakteristika a formy kriminality bílých límečků

2.2.1 Charakteristika kriminality bílých límečků

Z hlediska systematiky trestního zákona ČR se zde prolínají hospodářské trestné činy s trestnými činy majetkovými a příp. i dalšími. Nespadají sem ovšem např. případy bankovních loupeží.

Úroveň spáchání těchto trestných činů může být velmi primitivní, ale i vysoce profesionální. Formy nezákonného jednání, jež většinou řadíme mezi finanční kriminalitu, jsou nejen rozsáhlé, ale mohou doznávat různých modifikací v závislosti na vývoji finančního trhu a to jak našeho, tak i mezinárodního. Některé formy trestné činnosti mohou v průběhu let zanikat a rozšiřovat se naopak mohou nové. Nejvíce postiženy z finančních institucí jsou především banky, spořitelny, pojišťovny a finanční burzy. (Zapletal, et al., 2001, s. 31)

Hlavním motivem finančních trestných činů je především zisk, ale může to být i snaha vyniknout za každou cenu a nebo dokázat své mimořádné schopnosti (např. v počítačové kriminalitě), záliba v určitém riziku apod.

Na těchto trestných činech se mnohdy účastní osoby vysoce specializované, např. z řad konzultantů nebo poradců, kteří v důsledku svých znalostí mohou minimalizovat riziko jejího odhalení a nebo v průběhu trestního řízení ztěžovat jejich dokazování.

V širším vymezení finanční kriminality, které vychází z předpokladu, že se jedná o kriminalitu související s pohybem finančních prostředků, nalezneme tedy nejen tu část hospodářské kriminality, která ohrožuje fungování kapitálového trhu, investic a finančních institucí (tzn. bank, pojišťoven, finančních burz a ostatních finančních institucí, jako např. investičních společností, investičních fondů a další), ale také delikty proti měně, daňové trestné činy a praní špinavých peněz. (Brabcová, 2001, s. 28)

2.2.2 Formy kriminality bílých límečků

2.2.2.1 Trestná činnost v oblasti bankovníctví

K páčání trestné činnosti zde dochází jednak osobami uvnitř banky a jednak osobami vně banky. Pachatelé zde tedy mohou být jednak akcionáři, členové představenstva či managementu, dozorčích rad. Pachatelé nebo spolupachatelé mohou být také vlastní zaměstnanci těchto finančních institucí a dále ti, kteří stojí vně banky, tzn. klienti těchto finančních institucí a další osoby (poradci, auditoři apod.). Cílem pachatelů bankovních deliktů je snaha o neoprávněné obohacení jednotlivce či určité skupiny osob na úkor banky a jejích klientů. Trestná činnost je páchána prostřednictvím celé řady forem, které souvisejí s činností banky v rámci jejího hospodaření se svěřenými prostředky a se základním jměním, ale také v souvislosti s poskytováním úvěrů a s bankovním platebním stykem.

Bankovní podvody mohou být realizovány různorodým způsobem. Jejich aktéry

mohou být jak fyzické, tak i právnické osoby a způsobené škody jsou většinou připisovány na vrub bankovních institucí a jejich klientů. Může se ovšem stát, že se banka dostane do rukou kriminálních živlů a nebo může být přímo založena za účelem páchaní trestné činnosti (zejména pokud jde o praní špinavých peněz). V takových případech se poškozenými stávají obvykle klienti a stát.

Mezi nejčastější bankovní podvody v zahraničí, jež se v souvislosti s postupným zaváděním bezhotovostního platebního styku objevily i v našich podmínkách, a působí bankám dlouhodobě značné ztráty, lze řadit podvody se šeky a platebními kartami. Jedná se o jakékoli prostředky, jako např. šeky, platební karty, čísla účtů, kódy apod., umožňující přístup k účtu a tím i k finančním prostředkům, eventuálně k jejich převodu. Obecně lze tato jednání rozdělit na :

- neoprávněné používání těchto instrumentů, ke kterému dochází v případě nálezů takového dokumentu a nebo v případě jeho získání pomocí předcházející trestné činnosti – kapesní krádeže, krádeže věci z aut apod. a jejich použití, ať již v bance, nebo při nákupech tam, kde nevyžadují PIN, ale jen podpis, který pachatel zfalšuje. Další možností je např. podvodné vylákání PIN od klienta banky nebo jeho odpozorování přímo u bankomatů a následná krádež této karty. Mezi nejposlednější „hity“ pachatelů zaměřených na zneužívání platebních instrumentů k neoprávněnému obohacení patří tzv. „libanonská smyčka“. Ta spočívá v upravení bankomatu pachatelem (např. zasunutím tenké fólie), ten ohlásí poruchu a klient v domněnku, že karta zůstala v bankomatu odchází, aby si ji vyzvedl u příslušné bankovní pobočky. Pachatel poté odstraní fólii a zasunutou kartu použije za pomoci odpozorovaného PIN. Poslední zaznamenaná metoda pachatelů je následující : pachatel nainstaluje na bankomat kopírovací zařízení, které sejme magnetický proužek vsunuté bankovní karty, jenž posléze pachatel přenesse na nelegálně zhotovené platební karty a pomocí PIN, které toto zařízení rovněž zaznamenalo, mají neomezený přístup k příslušnému účtu až do doby, kdy původní majitel obdrží výpis z účtu, oznamující transakce, které majitel neprovedl, případně informující o vyčerpání účtu. Do této kategorie forem neoprávněného užívání platebních instrumentů je třeba zařadit rovněž uplatnění platebního instrumentu neplatného šeku.
- padělání platebních instrumentů buď formou plného padělání, anebo částečného pozměnění původních instrumentů.
- použití nekrytých šeků nebo platebních karet

Známé nejen v zahraničí, ale i u nás, jsou rovněž podvody úvěrové. Od roku 1998 lze na taková jednání aplikovat novou skutkovou podstatu podle § 250b trestního zákona, zohledňující určitá specifika daného jednání oproti klasickému podvodnému jednání podle § 250 trestního zákona (skutková podstata trestného činu úvěrového podvodu dle § 250b trestního zákona činí trestným získání úvěru, subvence nebo dotace na základě nepravdivých nebo hrubě zkreslujících údajů či zamlčení podstatných údajů, ale také použití úvěru, dotace či subvence bez souhlasu věřitele nebo jiné oprávněné osoby na jiný než sjednaný účel). K tomuto nezákonnému jednání mohou být podnikateli využívány různé formy, např. fiktivní podnikatelské záměry, fingované výpisy z katastru nemovitostí, znalecké posudky vysoce nadhodnocující zastavený majetek, zamlčení opakovaného ručení již pro jiný účel zastavenými nemovitostmi, ručení movitými předměty (např. luxusními automobily), jejichž skutečným majitelem jsou leasingové společnosti, a nebo ručení drahými kameny, které jsou ve skutečnosti zcela bezcenné. (Brabcová, 2001, s. 29-30)

2.2.2.2 Trestná činnost na úseku pojišťovnictví

Pojišťovací podvody nejsou policejními statistikami do roku 1998 zvlášť registrovány. To ovšem neznamená, že nebyly páčány, spíše naopak, poznatky praxe, jež signalizovaly výskyt takového jednání a jejich nárůst, si zařazení skutkové podstaty pojišťovacího podvodu do platného trestního zákona vyžádaly. To ovšem znamená, že do roku 1998 byly pojišťovací podvody zahrnuty pod tehdy jedinou skutkovou podstatu podvodu podle § 250 trestního zákona. Zvlášť evidovány byly pouze podvody proti sociálnímu a nemocenskému pojištění, jejichž frekvence se od roku 1989 stále zvyšuje. Tyto formy jsou však jen částí pojišťovacích podvodů, které ve skutečnosti – jak zdůraznil šéf vídeňské kriminální policie na pracovním společenství policejních prezidentů středoevropských měst v roce 1996 – neznají hranic. Souvisejí zejména s fingovanými krádežemi kamionů v zahraničí, fingovanými krádežemi osobních vozů z půjčoven nebo s fingovanými dopravními nehodami apod.

V zásadě jde o pojistný podvod v případě :

- úmyslně způsobené škody, předstírané škody
- zneužití oprávněného nároku na pojistné plnění (běžné případy, kdy nahlášená způsobená

škoda je nadhodnocena, tzn. že nahlášena je ztráta neexistujících drahých přístrojů, jako např. počítačů ve skutečně vykradeném osobním voze, nahlášena krádež celého kamionu i s nákladem zboží, který je ve skutečnosti prodán na černém trhu apod.)

- uzavření pojistné smlouvy protiprávně, např. na základě uvedení nepravdivých údajů.

V pojišťovnictví dochází nově např. k případům, kdy pachatel uzavře pojistku s jednorázovou částkou v hotovosti a v zápětí ji vypoví. Mezi tím ovšem dostává do ruky dokument o uzavření pojistky, který následně používá jako garanci pro poskytnutí úvěru v některé z finančních institucí. Odhalování uvedených případů je velmi složité s ohledem na anonymitu klientů finančních institucí. (Brabcová, 2001, s. 31)

2.2.2.3 Trestná činnost na úseku daní

Daně jsou významnou součástí národního hospodářství. Finanční prostředky, získané formou daní jsou základním a nezastupitelným zdrojem příjmů státního rozpočtu a zároveň plní nezbytnou funkci regulativního nástroje při naplňování cílů v hospodářské a sociální oblasti.

V hospodářské oblasti mohou daně ovlivňovat např. četnost, druh a formy podnikání (např. v důsledku neúměrně vysokých daní může postupně ubývat určitých služeb nebo dalších podnikatelských aktivit, které podnikateli po uhrazení zejména daní nepřinášejí dostatečné zisky a nebo zisky z takové činnosti nestačí pokrýt ani uhrazení daní a dalších nákladů s podnikatelskou činností spojených), dále oblast vývozu a dovozu zboží (daňové zvýhodnění se provádí obvykle u komodit, které na tuzemském trhu chybí a naopak tam, kde je určitého zboží nadbytek nebo je takové zboží nežádoucí, se daň zvyšuje), oblast spotřeby apod.

V sociální oblasti může jít o různé dotace na podporu určitých regionů (např. postižených vyšší nezaměstnaností v důsledku útlumu některého pro daný region strategického druhu výroby), ochrany životního prostředí atd.

Význam trestných činů daňových spočívá především v tom, že povinnost platit daně, poplatky, clo, pojistné na zdravotní pojištění a sociální zabezpečení se týká téměř každého obyvatele republiky v produktivním věku a všech podnikatelů, včetně právnických osob. Podvodné zkracování či neodvádění daní a dalších povinných plateb podnikatelem pak představuje rovněž určitou (a někdy i významnou) konkurenční výhodu ve vztahu k těm

podnikatelům, kteří jsou daňovými a dalšími platebními povinnostmi v plném rozsahu zatíženi a kteří musejí zdaněním svých dalších zisků nahrazovat i ztráty způsobené těmi, kdo daně neoprávněně zkracují nebo se jim vyhýbají. (Brabcová, 2001, s. 32-33)

Podstata vlastní daňové trestné činnosti spočívá v jednání povinného subjektu, který vědomě nezákonným jednáním zkracuje existující daňovou povinnost, nebo úmyslně zatajuje vlastnictví, nebo nabytí vlastnictví určitého majetku, které podléhá dani, nebo výkon určité činnosti, z které plynoucí příjmy jsou.

Jedná se o trestnou činnost, jejíž odhalování a objasňování je spojeno se znalostí mnoha souvisejících právních předpisů a mechanismus páčání trestné činnosti je založen na ekonomických základech, což klade velké nároky na pracovníky služby kriminální policie a vyšetřování. Závažnost daňové kriminality spočívá v její vysoké společenské nebezpečnosti a nutnosti důsledného boje proti ní.

U daňové kriminality lze konstatovat, že služba kriminální policie a vyšetřování materiálně i organizačně zpravidla zaostává za kriminálním prostředím, kdy k problémovým a konfliktním situacím při odhalování daňových deliktů patří nedostatek, neúplnost a nedostupnost informací, nedostatek důkazů, časová tíseň, odmítání součinnosti ze strany správce daně a peněžních ústavů, maření šetření ze strany pachatele a křivé výpovědi.

Formy krácení daní, cel, pojistného a jiných dávek jsou velmi různorodé (např. neoprávněné snížení příjmů vykazováním nižších tržeb, cenové machinace za účelem snížení příjmů vykazováním jiných než skutečných cen na fakturách, fiktivním zvýšením nákladů zařazováním předmětů charakteru hmotného nebo nehmotného majetku do přímé spotřeby za pomoci cenových machinací, zkreslováním údajů o věcných nákladech na pracovní cesty nebo užívání vozidel, přesun osobních nákladů podnikatele do nákladů jeho podniku, vykazování zcela fiktivních nákladů jako např. ekonomické poradenství, neoprávněné přelévání kapitálu do dceřiných společností atd.), přičemž pachatelé dokáží velmi rychle reagovat na nedostatky v právní úpravě či změně faktické ekonomické podmínky. Pro nejbližší dobu se nejvíce reálným předpokládá, že by rychle došlo ke zlepšení situace. Na boj s trestnou činností na úseku daní však nelze rezignovat, naopak je nanejvýše nutné jej dále zintenzívnit. (Dvořáček, et al., 2004, s. 123-124)

2.2.2.4 Trestná činnost na úseku kapitálového trhu a kolektivního investování

Trestná činnost spojená s kapitálovým trhem a kolektivním investováním představuje novou a pro odhalování a dokazování velmi náročnou problematiku. Nejčastěji jde o podvodné převody z účtů majitelů cenných papírů ve Středisku cenných papírů. Tato trestná činnost je obvykle provázena paděláním dokladů, výpisů z obchodního rejstříku, razítek apod. Vedle drobných akcionářů a investičních fondů, z jejichž účtů byly v uplynulém období za pomoci padělaných plným mocí a pozměněných osobních dokladů podvodně převedeny a následně prodány cenné papíry v hodnotě několika stovek milionů korun, se v roli poškozeného ocitá i náš kapitálový trh. Jeho pošramocená pověst mohla vzbudit nedůvěru a odradit ne jednoho zahraničního investora od úmyslu investovat v ČR. Další častou trestnou činností je neoprávněné podnikání, spočívající v porušování § 8 odst. 1 zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších zákonů, v podobě trvalejšího provádění operací s cennými papíry, pro něž je nezbytná registrace a nebo povolení Komise pro cenné papíry, dále obchodování s investičními instrumenty na vlastní účet obchodníka s cennými papíry na kapitálovém trhu nad rámec vymezený zmíněným zákonem a v neposlední řadě i zneužívání informací – tedy zneužívání důvěrných informací, které souvisejí zejména s nákupem a prodejem velkých bloků akcií na našem málo likvidním kapitálovém trhu, jichž zneužívají především členové managementu investičních institucí, obchodujících na kapitálovém trhu, a nebo zneužívání informací v obchodním styku o akcionářích z databáze Střediska cenných papírů, které je využíváno při skupování akcií drobných akcionářů za výrazně nižší ceny, než je běžné na trhu s akciemi.

V případě kolektivního investování byly zaznamenány první případy tzv. „tunelování“, které zlikvidovaly řadu investičních fondů. Jde o obchodování s cennými papíry za značně nevýhodných podmínek ku škodě těchto fondů, resp. Ke škodě jejich klientů či podílníků. K masivnímu odčerpání aktiv fondů dochází formou nákupu či prodeje velkých balíků cenných papírů za oficiální burzovní ceny, které neodpovídají jejich skutečné tržní hodnotě. Tento rozdíl mezi burzovní a skutečnou tržní hodnotou realizovaných cenných papírů je pochopitelně v neprospěch fondů. V konkrétním případě vypadá situace tak, že investiční společnost jako správce majetku fondu, případně člen managementu zmíněného fondu, prodá většinou obchodníkovi s cennými papíry, jenž je napojen na tento management, z portfolia fondu akcie za ceny odpovídající kurzu na burze. Skutečné tržní ceny akcií jsou však mnohem vyšší a za tyto vyšší ceny jsou akcie na neorganizovaném trhu také prodány. Fond přichází o výnos z této operace, neboť ten zůstává obchodníkovi s cennými papíry,

nikoli fondu. (Brabcová, 2001, s. 30-31)

2.2.2.5 Počítačová kriminalita

Počítačová kriminalita je termín, který se objevil v souvislosti s rozmachem výpočetní techniky. Využíváme jej pro jednání, namířená proti výpočetní technice, jejímu programovému vybavení a datům a informacím touto technikou zpracovávaným. První informace o počítačové kriminalitě, která se dále vyvíjela v souvislosti s tempem technického rozvoje, je možno zaznamenat počátkem 60. let v USA. V České republice se počítačová kriminalita v dnešní podobě označuje jako nová forma kriminality a je spojována s výrazným rozšířením počítačové techniky v průběhu devadesátých let ve všech sférách společenského života, zejména však v ekonomice.

Odborníci se mnohdy shodují na tom, že pachatele počítačové kriminality lze charakterizovat jako osoby se středoškolským, jiným vyšším či vysokoškolským vzděláním často technického směru nebo v oboru informačních technologií, s nadprůměrnou inteligencí, s mimořádnou fantazií a vynalézavostí a zneužívající svého postavení v zaměstnání. .

Jednou z nejčastějších forem počítačové kriminality, jež způsobuje vysoké ekonomické škody, je softwarové pirátství. Softwarovým pirátství rozumíme nelegální manipulaci s programovým vybavením počítačů, které může spočívat zejména v neoprávněné výrobě softwaru, neoprávněném šíření softwaru, neoprávněném kopírování softwaru a neoprávněném užívání softwaru.

Softwarové pirátství můžeme charakterizovat především vysokými zisky, jež z této nelegální činnosti pramení, a napojením na organizovaný zločin. Na výrobu nelegálních produktů v oblasti softwaru jsou zaměřeny celé firmy, a to zejména v některých asijských státech, odkud jsou padělky dodávány na černý trh západní, ale i střední Evropy.

Kromě nelegální průmyslové výroby dochází, zejména v poslední době v důsledku výrazného poklesu cen zapisovací techniky, i k nelegální výrobě domácích.

Pachatelem mohou být jednotliví občané, ale i právnické subjekty. Neoprávněného kopírování softwaru se velice často dopouštějí vlastní zaměstnanci firem či jiných institucí. Totéž lze říci i o neoprávněném užívání softwaru. Přesto, že počítačová kriminalita a tedy i softwarové pirátství je někdy považováno za typickou kriminalitu bílých límečků, získané poznatky častěji ukazují, že jde o tzv. střední technický kádr institucí či firem. V každém

případě však jde převážně o pachatele vysoce kvalifikované a specializované v oblasti počítačové techniky.

Pohnutky, které vedou k softwarovému pirátství mohou být různé. Může jít např. o snahu poškodit vlastníka (tedy firmu, jíž zakoupený software patří) nebo přímo licenčního výrobce softwaru. Převážně však půjde o zcela běžnou a lidem historicky vlastní příčinu, spočívající v ziskosti – tedy v získání neoprávněného prospěchu, a to jak na straně výrobců nelegálního softwaru či jeho prodejců, tak i na straně jeho uživatelů.

Tato společensky nežádoucí jednání jsou v České republice nahlížena nejen veřejností, ale jde-li o vlastního zaměstnance firmy mnohdy i zaměstnavatelem, poměrně shovívavě. V počátečních letech rozvoje počítačové sítě u nás přispíval k takto vstřícnému přístupu nedostatek počítačových programů na našem trhu a vysoká cena českých verzí licenčních programů. Zmíněný stav mnohdy vedl k tomu, že výroba a distribuce nelegálního softwaru byly naopak ve firmě hodnoceny pozitivně. Tím se obohacovali jak jednotlivci, tak i významné firmy, které považovaly za zcela legální, když si jedním zakoupeným licenčním programem vybavily všechna svá podřízená pracoviště.

S výrazným rozvojem výpočetní techniky v posledních desetiletích jde ruku v ruce i rozvoj informačních technologií. Současně s jejich rozvojem však roste i cena, která je navíc zvyšována i potřebou hledat stále dokonalejší ochranu proti jejich padělání. Vysoká cena je ovšem pro řadu uživatelů důvodem nedostupnosti softwarových produktů a proto využívají trh s pirátským zbožím, čímž se škody na straně licenčních softwarových producentů neustále zvyšují. V České republice se tak, pokud jde o užívání nelegálního softwaru, vyvíjí velmi nepříznivá situace. Odhaduje se, že přibližně 60 až 70 % celkového užívaného programového vybavení je nelegální. Srovnání s vyspělými státy, kde se užívání nelegálního softwaru pohybuje kolem 30 % napovídá, že ochrana před softwarovým pirátstvím u nás není na dostatečné úrovni. (Zapletal, et al., 2001, s. 38-39)

2.2.2.6 Praní špinavých peněz

Praní špinavých peněz je závažnou a ve většině případů organizovanou trestnou činností. Úzce souvisí s tzv. zdrojovou kriminalitou, která přináší pachatelům zisk. Proto proti organizovanému zločinu a praní špinavých peněz je potřebné bojovat současně. Vyspělé demokratické státy poznaly potřebu boje proti organizovanému zločinu mimo jiné přijímáním

opatření proti praní peněz už o mnoho let dříve. Prostřednictvím mezinárodních institucí byla v průběhu let přijata celá řada opatření za účelem účinného boje proti praní špinavých peněz a tím podstatnému zpomalení rozrůstání organizovaného zločinu.

Legalizace výnosů z trestné činnosti jsou ve většině případů složité transakční operace, sestávající z legálních obchodních aktů s nelegálními prostředky a u všech těchto operací spojených s legalizací je možné rozlišit nejméně pět společných znaků, které komplex operací, či fáze jedné operace jednoznačně určují. Základním znakem je skutečnost, že všechny prostředky, které jsou určeny k legalizaci byly získány trestnou činností a tento fakt je třeba procesem legalizace zakrýt a vytvořit novou identitu, tedy zdání, že byly získány legální cestou.

Utajení pravého vlastnictví a zdroje prostředků je druhým znakem procesu legalizace výnosů z trestné činnosti, ať se jedná o projevy organizovaného zločinu (obchod s narkotiky a psychotropními látkami, ilegálně provozované hazardní hry, racketeering, obchodování s lidmi včetně nelegálního převaděčství, organizovaná prostituce, organizované krádeže automobilů, ekologická kriminalita – obchod se štěpnými materiály a odpady, nelegální obchod se zbraněmi a výbušninami, krádeže uměleckých děl apod.), či jednotlivce (hospodářská kriminalita spojená zejména s finančními podvody, paděláním peněz, cenných papírů) páchané soustavně, anebo i jednorázově v případech, že způsobená škoda mnohokrát převyšuje škodu značného rozsahu.

Peněžní prostředky získané zločineckou činností v průběhu procesů legalizace výnosů z trestné činnosti mění podobu a využívají různých elektronických, investičních a obchodních kanálů, cest a to dle různých okolností a zdroje těchto prostředků a jejich podoby v prvopočátku procesu. To znamená, že peněžní prostředky, které vyprodukuje narkomafie mají jinou podobu než prostředky získané podvodnou investiční společností a rovněž tak proces legalizace má zcela jinou formu. Rozdíly mezi uvedenými případy jsou patrné na první pohled. Narkomafie získává své prostředky od jednotlivých narkomanů v bankovkách většinou v menších nominálních hodnotách a to ještě poznamenaných drogou. Z uvedených důvodů a velkého objemu těchto bankovek je nutné v procesu legalizace se jich nejprve rychle zbavit buď přímým převedením do bankovního systému na velké množství bankovních účtů a nebo nákupem šeků a poté jejich vnesením do bankovního systému na více účtů způsobem zvaným surfing (šmoulování) a z těchto účtů je bankovními převody soustředit dle potřeby na jeden, či několik účtů připravených k dalším operacím.

V případě podvodné investiční společnosti jde zcela o jiný problém, neboť peněžní prostředky již do bankovního systému na účet uvedené společnosti vnesli sami drobní investoři v naději, že jejich prostředky budou kapitalizovány. Prvním krokem legalizace zde není shromáždění finančních prostředků, jak je tomu v případě legalizace zisků narkomafie, ale bude to pravděpodobně rozmělnění těchto prostředků do fiktivních nákladů (poradenská činnost v oblasti finanční, právní, marketingu apod.), do zdánlivě špatných obchodů jako např. nákup nehodnotných akcií od osob a firem jednajících ve shodě atd., to znamená, že z tohoto účtu budou bankovními převody z různých důvodů odcházet finanční prostředky, budou procházet různými podobami, ale podstatné je, že se v konečné fázi zase shromáždí na jednom účtu, či na více účtech jednoho majitele.

Čtvrtým znakem společným pro veškeré legalizace výnosů z trestné činnosti jsou operace směřující k zamezení možnosti sledování toků prostředků a jejich proměn nežádoucími osobami a orgány státní správy. Jedná se o ochranný soubor prvků legalizace výnosů, který má za cíl znemožnění vysledování finančních prostředků. Jde především o střídání bezhotovostních a peněžních transakcí, anonymních a neanonymních obchodů fiktivních a legálních firem, transfery z jedné země do druhé a zpět, operace na peněžním a jiném trhu (reality, umělecké předměty a starožitnosti, drahé kameny, drahé kovy apod.).

Jednotlivé fáze procesu legalizace jsou neustále pod kontrolou. Úspěšnost celého procesu závisí na jeho rozmanitosti, členitosti a účasti pověřených a nastrčených osob jak legálních tak fiktivních firem a nemalé finanční částky, které prochází řadou transakcí a rukama uvedených osob a účetnictvím firem, vytváří reálné pokušení, kterému by mohly někteří ze zúčastněných bez řádné kontroly transakcí a transferů podlehnout.

Veškeré výnosy, které jsou trestnou činností získány lze dle způsobu investování ve většině případů rozdělit na tři části :

1. část : zisk je investován do oblasti osobní spotřeby členů a vedení zločineckých organizací (nákup domů, bytů a jejich vybavení, automobilů, šperků, uměleckých děl apod.), přitom ne vždy musí jít o luxusní movitý či nemovitý majetek
2. část : zisk je investován do oblasti vybavení a nákladů zločinecké organizace (komerční nemovitosti, dopravní prostředky, spojovací technika, zbraně, technologie, firmy, náklady neinvestičního charakteru jako pronájmy apod.)
3. část : zisk, který je předmětem praní špinavých peněz, a posléze (po vyprání) je investován do legálních podniků. Jde o zisk, který vzniká a je tímto způsobem „zpracováván“ většinou

po realizaci prvních dvou částí.

První část výnosů je určena do spotřeby, druhá část je použita na podporu další trestné činnosti a třetí část je určena k zlegalizování a takto upravená je investována do legální ekonomiky ve vlastnictví zločineckých skupin. Tyto ekonomické struktury, jeví se jako legální, umožňují organizovanému zločinu prorůstání do orgánů a organizací státní správy, a tím umožňují ovlivňování ekonomických a legislativních procesů s negativním dopadem na ekonomiku společnosti a státu. Trestná činnost je tak nástrojem k dosažení zisku, jeho zmnožení a posléze vzbuzení zdání legálnosti zisku za účelem zakrytí jeho zdrojů, získání nové identity zisku a v konečné fázi i k dosažení ekonomické a politické moci. (Dvořáček, et al., 2004, s. 165-166)

2.2.2.7 Korupce

Korupce je jedním z nejzávažnějších světových problémů současnosti. Tato skutečnost je dána řadou faktorů mezi jinými i charakterem dnešní doby, jejím deformovaným žebříčkem hodnot a zájmů. Ať se jedná o jednotlivce či společnost, která korupci podlehně, zdánlivé výhody plynoucí z korupce jsou odbourány negativními důsledky, jež s sebou korupce zpětně přináší. Negativní dopady korupce jsou dány mimo jiné i tím, že korupce nepřímo vybízí veřejně činné osoby a úředníky k přijímání důležitých rozhodnutí, která jsou určována nízkými motivy bez ohledu na to, jaké mají mít dopady na celou společnost. Podle obecných soudů se korupce v konečném důsledku projevuje i sekundárně, a to zvýšením cen zboží a služeb, vede k růstu vnitřního i vnějšího zadlužení zemí, ke snížení kvality zboží a služeb apod., neboť omezuje konkurenci, u rozvojových zemí nebo zemí s nízkým hospodářským potenciálem zvyšuje jejich chudobu a celkovou zaostalost země, dochází k úniku korupcí získaného kapitálu do zahraničí, snižuje celkovou společenskou produktivitu, vede k hospodářskému, kulturnímu a morálnímu úpadku země a řadě dalším negativním dopadům

Korupci je přisuzován atribut „nemoci společnosti“ se zhoubnými účinky. Lze ji označit jako nemoc bez hranic s výrazným nadnárodním charakterem, neboť neuznává hranice, státní suverenitu, společenské systémy, nezastaví se ani před stranickými ideologiemi, nezastaví ji politické strany, nezastaví se před represí. Její univerzální síla a ideologické moto je vyjádřeno ve rčení : „Každý je úplatný, záleží jen na výši nabízené

částky a okolnosti, za které je nabízena“.

Obecně je pojem korupce používán sporadicky. Většina veřejnosti korupci chápe spíše jako úplatkářství, které spolu s korupcí staví v podstatě jako synonyma. Samotných definic korupce je velké množství. Jedna z definic korupce se nachází v dokumentech vládního programu boje proti korupci v České republice, a to jako „zneužívání postavení spojené s porušením principu nestrannosti při rozhodování, motivované snahou po zisku“. Součástí korupčního vztahu je vždy ten, kdo rozhoduje, jeho moc odchylovat se od stanovených pravidel, výměna takto vychýleného rozhodnutí za výhodu a nesprávnost (protiprávnost, amorálnost) tohoto vztahu výměny. (Chmelík, et al., 2003, s. 7,9,19-20)

Podle poznatků speciálního policejního orgánu SPOK (Služba pro odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti) je období let 1994 – 2000 charakteristické nárůstem řešených případů jak v politické oblasti, tak i v oblasti veřejného a soukromého sektoru. V roce 1999 bylo podle orgánů činných v trestním řízení hlavní oblastí zájmu korupčního jednání ovlivňování státního orgánu při získávání státních zakázek, ovlivňování státního orgánu v souvislosti se získáním výhod v návaznosti na vyhlášenou veřejnou soutěž a ovlivňování státních orgánů v souvislosti s jednorázovými požadavky, obvykle v souvislosti se správním řízením. Podle názoru specializované služby pro odhalování korupce se dosud nedaří plně postihovat veškeré formy korupčního jednání, proto také i pracovníci policie předpokládají vysokou latenci tohoto negativního společenského jevu. Přesto však je zaznamenán nárůst korupčního chování v souvislosti s hospodářskou a zejména finanční sférou, především pokud jde o zneužívání státních intervencí do hospodářské sféry (subvence, dotace), zvýšení vlivu korupce při poškozování věřitelů (fiktivní bankroty a konkurzy), dále při vzniku a nárůstu střetu zájmů vedoucích pracovníků státních organizací, kteří současně působí v privátní sféře a dále v souvislosti s praním špinavých peněz, s celními delikty a s delikty, jež poškozují finanční oblast (banky, finanční burzy, obchod s cennými papíry) a v neposlední řadě i v souvislosti s počítačovou kriminalitou. (Brabcová, 2001, s. 56)

2.3 Pachatel hospodářské trestné činnosti

2.3.1 Osoba pachatele hospodářské trestné činnosti

Charakteristika pachatelů hospodářské trestné činnosti se od pachatelů klasické kriminality liší a má svá určitá specifika. Statistika ukazuje, že pachatelé jsou převážně muži,

tak jak se to jeví i v celkové kriminalitě, podíl žen na hospodářské kriminalitě je však vyšší než u jiných druhů kriminality a činí v posledních letech kolem 18 %. Za výrazně odlišnou od pachatelů klasické trestné činnosti můžeme označit věkovou strukturu pachatelů. Zatímco např. u majetkové kriminality se věk pachatelů stále snižuje, mezi pachateli hospodářské kriminality nalezneme velmi malé procento mladistvých. Kriminální aktivita pachatelů hospodářské trestné činnosti se stává výraznější až ve věkovém rozpětí 25 – 50 let, tzn. Ve věku, kdy nabyli potřebných znalostí, dovedností a zapojili se aktivně do hospodářského života. Nejaktivnější z hlediska hospodářské trestné činnosti podle statistik je věková kategorie pachatelů od 30 – 40 let.

Již v počátcích, kdy se kriminologové začali hlouběji hospodářskou kriminalitou zabývat, bylo patrné, že se pachatelé této trestné činnosti liší od pachatelů, páchajících násilnou, mravnostní nebo majetkovou kriminalitu, a že většinou nejde o asociální, typicky kriminální živly, která je třeba socializovat v pravém slova smyslu a vštěpovat jim základní prvky, nezbytné pro interakci v sociálním životě. Naopak jim byla přisuzována mimo jiné řada vlastností, které nelze a priori označit za negativní nebo přímo kriminální, jako např. cílevědomost, snaha po vyniknutí apod.

Pachatelé hospodářské kriminality, jak ukázala řada dříve provedených zahraničních výzkumů, jsou nejčastěji ve středním věku, s dobrým vzděláním (středoškolským, vysokoškolským). Převážně jde o podnikatele a často jsou ve velmi dobrém společenském postavení, např. společníků majitelů firem, členů představenstva soukromých nebo kapitálových společností. Výše uváděný popis pachatelů hospodářské kriminality se tedy v některých směrech blíží Sutherlandem popsanému typu pachatele kriminality bílých límečků. Jeho známá a dodnes užívaná teorie zdůrazňuje zejména znak vážené osoby, s vysokým sociálním statusem, která se dopouští hospodářské trestné činnosti v rámci svého povolání (obchodník, živnostník, podnikatel).

Hospodářská kriminalita dnes však obsahuje více jevových forem než jen ty, jež řadíme mezi kriminalitu bílých límečků. Rovněž omezení pachatelů ve vztahu k výkonu jejich povolání a jejich socioekonomickému postavení je příliš úzké. Podle dostupných poznatků se hospodářské kriminality dopouštějí i příslušníci střední a nižší vrstvy. Přesto však pachatelé z vyšších sociálních vrstev jsou mezi pachateli hospodářské kriminality zastoupeni silněji než v ostatních oblastech kriminality.

Vedle živnostníků a podnikatelů do určité míry zvláštní a mnohdy také vysoký sociální status využívají k páčání hospodářské trestné činnosti pachatelé, zneužívající svého veřejného postavení nebo svého zaměstnání.

Jde o osoby ze společenského hlediska rovněž požívající určité vážnosti a důvěry, jež je přikládána zastávané funkci (úřadu) ve státní správě. V tomto okruhu osob podle Göppingera, jak uvádí Brabcová (2001, s. 26) se může část pachatelů dopouštět např. krádeže, zpronevěry nebo jiných klasických deliktů, ale také se jedná o delikty, jichž se může dopustit právě a toliko osoba úřední. Taková jednání lze najít např. při zvýhodňování zadávaných státních zakázek, výzkumů, při vydávání stavebního povolení nebo při povolení činnosti, jež by mohla poškozovat životní prostředí a nebo formou jiných objektivně nepřiměřených rozhodnutí, přinášejících těmto osobám neoprávněný zisk v podobě úplatku a nebo jiné protislužby. Zvláště citelná a nežádoucí je mimo jiné trestná činnost orgánů trestního řízení, zejména příslušníků policie. Důsledkem jsou převážně škody imateriální, jako je poškození důvěry ve státní aparát, v zákonnou moc veřejné a státní správy apod.

Zneužití veřejného postavení k páčání hospodářské kriminality můžeme zaznamenat i v politické oblasti. Například rakouský generální prokurátor V. Liebscher upozorňuje, jak uvádí Brabcová (2001, s. 26), že hospodářská kriminalita se netýká jen podnikatelů, ale též představitelů politických stran, tedy tzv. nové vrstvy manažerů, která se opírá o důvěru své vlastní politické strany, a která si vytváří své vlastní impérium. Formy mohou být opět různé, např. nedostatky v hospodaření strany, neodvádění daní, využití politického vlivu k prosazení stranických nebo osobních zájmů apod. (Brabcová, 2001, s. 24-26)

Jedním z prvních kritiků mocenských skupin ve společnosti a jejich morálky byl Mills již v roce 1956 ve své práci „Mocenská elita“. Mills zdůrazňuje, jak uvádí Munková (2001, s. 106) ve vztahu k mocenským elitám jejich nemorálnost vyššího stupně a dává ji do souvislosti s masovou společností a jakýmsi vyprázdňením tradičních hodnot zdůrazňujících poctivost a domnívá se, že ani nebyly vystřídány novými hodnotami a zásadami, které by každodenní praxi korporálního světa dávaly mravní smysl a sankcionalizovaly ji. Domnívá se, že jediná hodnota která nedospěla k svému úpadku je hodnota peněz a hodnota toho, co si lze za ně koupit. Uvádí dále ve své práci, že zákony, které nemají oporu v morálce, nejen provokují ke zločinu, ale, což je ještě důležitější, podněcují šíření ziskového, amorálního postoje. Společnost, o níž se předpokládá, že ve svých vyšších kruzích představuje celou síť chytráckých machinací, nevychovává lidi s vnitřním smyslem pro mravnost, společnost, která

si hledí jen vlastního prospěchu, nevychovává v lidech svědomí. Společnost, pro kterou úspěch znamená jen získání velkého majetku, která z tohoto hlediska odsuzuje neúspěch v získávání majetku jako nejvyšší zlo a povyšuje tak peníze na úroveň absolutní hodnoty, bude produkovat vychytralé podnikavce a pochybné obchodování. (Munková, 2001, s. 106-107)

William Chambliss, průkopník marxistické kriminologie, na základě sebraného materiálu dospěl k závěru, jak uvádí Komenda (1999, s. 240), že zločiny se vyskytují ve všech společenských vrstvách, přičemž každé vrstvě je vlastní určitý druh deviantního jednání. Rozhodujícím faktorem, který ovlivňuje, kdo se dostane za mříže a kdo nikoli, je moc ve formě peněz a osobního vlivu. Uvádí v souvislosti s kritikou vládnoucí třídy v USA a organizovaného zločinu, že ti, kteří se zabývají organizovaným zločinem, nejsou příslušníky žádných „kriminálních tříd“, ale naopak patří k ekonomické a vládnoucí špičce, s organizovaným zločinem je spojena vysoká korupce orgánů vynucujících právo (policie, soudů, státních žalobců apod.) a že z organizovaného zločinu profituje vládnoucí jako celek (nikoli pouze úzká elita), protože peníze, získané z nelegálních aktivit, jsou používány k financování legálních obchodních transakcí (praní špinavých peněz). (Komenda, 1999, s. 240)

Významnou část pachatelů hospodářské kriminality tvoří dále vlastní zaměstnanci firem a dalších podnikatelských subjektů. Tyto osoby jsou obvykle v souvislosti s výkonem svého zaměstnání nadány určitými pravomocemi a oprávněními. Jejich trestná činnost má zpravidla souvislost s jejich vzděláním, odborností, postavením v zaměstnání nebo s významem funkce, již jsou pověřeni. Výhodou těchto pachatelů je převážně dobrá orientace v problematice, do níž jejich trestná činnost směřuje nebo jež je pro spáchání trestné činnosti využívána (např. problematika bankovníctví, kolektivního investování, kapitálového trhu, celní správy apod.). Jejich pověření, postavení či funkce jim umožňuje přístup k informacím, ke kterým jiné osoby nemají přístup (např. znají termíny plánovaných kontrol, či inventur ve firmě, v bance nebo v jiné finanční instituci, je jim znám většinou systém práce příslušných kontrolorů a rizikové body, na něž se většinou kontrola zaměřuje, nebo s určitými znalostmi mohou snáze odhadnout např. pohyb cenových relací na finanční burze, který lze využít při nezákonných manipulacích s cennými papíry apod.). Tyto a ještě pochopitelně další skutečnosti pachatelů umožňují nejen snáze trestnou činnost spáchat, ale také ji dostatečně utajit nebo zakrýt.

Dalšími osobami mohou být například klienti bank, investičních společností a dalších institucí, kteří páchají trestnou činnost z vnějšku. (Brabcová, 2001, s. 26-27)

2.3.2 Osobnost pachatele hospodářské trestné činnosti

Je dostatečně známé, že každý člověk je neopakovatelnou individualitou. V mnoha ohledech lze však pro příslušníky určitých sociálních skupin nalézt některé společné způsoby chování a jednání, které lze považovat za typické. Podle typologie delikventa K. Netíka, jak uvádí Sochůrek (2002, s. 47), lze pachatele hospodářské kriminality označit za typ socializovaný, který je velmi málo nebo vůbec zasažen kriminální infekcí, asociálním chováním. Chování, které jej vedlo ke spáchání trestného činu je spíše epizodického nebo náhodného charakteru. V osobnosti nejsou přítomny závažné poruchy osobnosti nebo poruchy chování. Tento typ se snaží spolupracovat, často ale také úspěšně zapírat, někdy může docházet i k neurotickým reakcím. (Sochůrek, 2002, s. 47)

Nejlépe vystihuje socializovaný typ osobnosti pachatele přívlastek normální. Vyjadřuje velmi důležitou okolnost, tj. že jde o osobnost, na kterou se vztahují obecné poznatky o chování a prožívání. Konkrétně to např. znamená, že myšlenkové pochody a vůbec veškerá dynamika prožívání (city) jsou srozumitelné, fungují primární i sekundární potřeby tak, jak je známe z výkladu psychologie, svědomí je utvořené a reakce na spáchaný trestný čin odpovídají běžným představám (lítost, smutek, obavy o další životní cestu, otřesené sebevědomí, úzkostné očekávání reakce okolí apod.).

Spáchaný skutek má spíše epizodický charakter, vybočuje z dosavadní životní cesty a jeho motivace je průhledná, lze ji pochopit i z pohledu vnějších posuzovatelů (např. silné situační tlaky, nedbalostní pozadí, původně nezřetelné zákonné důsledky jednání, potlačení představy o kriminální povaze jednání a s tím související absence pocitu nekalosti a nepravosti). Podle uvedených příznaků lze socializovaný typ v praxi celkem spolehlivě rozpoznat. Je třeba ho brát v úvahu při orientačním i odborném posuzování osobnosti prvopachatelů. V osobnosti socializovaného typu absentují výraznější známky poruchovosti. Jednání s tímto pachatelem proto nebývá těžkým oříškem. Kontakt s ním lze navázat zpravidla snadno a oslovují jej prvky, které u jiných typů selhávají, např. apelace na morální hlediska, apelace na citové vazby k blízkým lidem, stimulace kladných vlastností jeho osobnosti apod. (Čírtková, Červinka, 1994, s. 156-157)

Z hlediska psychologického pojetí zdrojů kriminálního jednání u hospodářské trestné činnosti lze označit kriminalitu jako instrumentální chování. Je skutečností, že kriminálního jednání se dopouštějí i lidé s přiměřenou, anebo dokonce velmi přísnou výchovou kteří si osvojili patřičné normy společnosti, netrpí nedostatkem sebeovládání a běžně nepodléhají tlaku okamžitého uspokojení potřeb. Kriminalita jako instrumentální chování znamená, že kriminální jednání je účelové (instrumentální) a slouží jako prostředek k dosažení privátního žádoucího cíle. Zpravidla se uplatňuje v situaci, která je pro konkrétního jedince velmi důležitá, domnívá se, že může hodně získat, anebo ztratit. Jestliže nemůže dosáhnout vytouženého cíle poctivým způsobem, nastupuje velké pokušení získat vytoužené nečestným anebo kriminálním jednáním. S instrumentálním chováním se můžeme setkat u jedinců vzdělaných, s dobrým sociálním postavením, pocházejících ze zdravého rodinného prostředí. Výskyt této účelové kriminality souvisí s atraktivností a žádoucností dobývaného cíle. Čím je cíl subjektivně důležitější, tím pravděpodobnější je nečestné, podvodné či přímo kriminální jednání. Tento psychologický pohled také vysvětluje, proč může jeden a tentýž člověk kombinovat vzájemně protichůdné způsoby chování, anebo proč se bezúhonný občan může (zdánlivě) překvapivě a náhle dopustit kriminálního jednání. (Čírtková, 2000, s. 166-167)

2.4 Trestně právní následky kriminality bílých límečků

Oblasti, v nichž se vyskytuje kriminalita související s podnikáním, jsou velmi různorodé a zahrnují celé spektrum podnikatelských aktivit, ale rovněž oblasti jiné, jež poněkud přesahují běžné chápání hospodářské činnosti (může jít např. o problémy s hospodařením politických stran). Jde zejména o průmyslovou a stavební výrobu, o celou sféru služeb, o bankovní sektor, obchodování s cennými papíry (kapitálový trh), kolektivní investování, oblast daní cla poplatků a dalších povinných plateb, účetnictví, majetková práva k nehmotným statkům, padělání peněz, cenných papírů a různých dokladů až po negativní jevy v běžných obchodních vztazích mezi podnikateli navzájem. V posléze uvedené oblasti je však nutno zdůraznit pomocnou úlohu trestní represe, protože trestní zákon zde neposkytuje ochranu před negativními důsledky toho, že podnikatel správně neodhadne své podnikatelské riziko, že svůj právní vztah s jiným podnikatelem nezajistí dobrou smlouvou, že doplatí na platební neschopnost svého obchodního partnera apod. Trestní zákon nestanoví obecně sankci za porušení těch povinností, které vyplývají z obchodních a jiných smluv,

pokud tím nejsou porušovány i kogentní právní normy nebo nejde o jiné protiprávní jednání, např. o zpronevěru či podvod. Rovněž tak nesmí trestní postih suplovat nedostatečné využívání jiných prostředků, resp. opatření uplatňovaných v jiných právních odvětvích, zejména pak občanskoprávních, obchodněprávních, správněprávních, pracovněprávních sankcí, občanského soudního řízení, včetně řízení exekučního a konkursního. V tomto směru se lze setkat s velmi nežádoucí praxí části podnikatelů, kteří zneužívají pohružku trestním postihem vůči svým obchodním partnerům, anebo dokonce účelově iniciují zahájení trestního stíhání s vědomím, že v trestním řízení jednak nemusí platit soudní poplatek na rozdíl od případu, kdyby vyvolali občanskoprávní řízení, a rovněž nemusí snášet důkazní břemeno, a to ani tam, kde by ho díky své nedbalosti neunesli (např. při nedostatečně vedené obchodní dokumentaci, nepořádku ve svém účetnictví), neboť orgány činné v trestním řízení jsou povinny shromažďovat a provádět důkazy samy z úřední povinnosti, aniž by vyčkávaly návrhů stran. To pak zbytečně zatěžuje zejména orgány policie, jimž se pak nedostává času a prostředků k vyšetřování skutečné trestné činnosti, která vyžaduje velmi kvalifikovaný přístup specialistů a dostatečný časový prostor.

S ohledem na bezprostřední i nepřímé ekonomické dopady trestných činů souvisejících s podnikáním se oprávněně klade otázka účinnosti jejich postihu. Ta úzce souvisí s problémy výkladu a aplikace příslušných skutkových podstat v praxi, zejména pak v praxi orgánů činných v trestním řízení. V mnoha směrech, z důvodu relativně nové nebo opětovně novelizované úpravy, není zatím dostatek praktických zkušeností s výkladem a aplikací některých ustanovení, v důsledku toho, existují různé (i protichůdné) právní názory a není ještě ustálená judikatura. Navíc se objevují nové praktiky v podnikání i nové formy páchání hospodářské (zejména finanční) kriminality a s tím je spojena nejistota v reakci na ně. Mímotrestní i trestní právní úprava pak zaostává za potřebou omezení některých negativních jevů v ekonomice. Svou roli jistě sehrávají i subjektivní faktory - odborníkům na trestní právo je mímotrestní právní úprava v těchto oblastech přece jen hodně vzdálená, chybí dostatečná kvalifikace a specializace orgánů činných v trestním řízení podmíněná značnou složitostí činností a vztahů v některých oblastech (např. finančních trhů) a vysokou kvalifikací pachatelů (mluví se zde o tzv. kriminalitě bílých límečků, o tzv. kavalírských deliktech apod.). Účinnost trestního postihu je mnohdy limitovaná již naznačeným chováním samotných podnikatelů - jejich neopatrností či neobežetností, přijímáním nadměrného rizika, nedostatečným vedením účetních a jiných dokladů či jejich neprůkazností atd. Nelze

pochopitelně vyloučit ani negativní vliv dalších faktorů, jakými jsou vysoká latence trestné činnosti v této sféře, případy korupčního jednání, mezinárodní rozměr kriminality související s podnikáním atd.

Zvláštností této skupiny trestných činů je též skutečnost, že trestný čin zde může být spáchán jak velmi jednoduchým jednáním, např. prostým nepodáním daňového přiznání za určité období, tak také až v důsledku realizace celé řady různých na sebe navazujících jednání (několika obchodních, resp. finančních a jiných majetkových operací), které teprve ve svém souhrnu naplňují určitou skutkovou podstatu trestného činu a vypovídají o skutečném úmyslu zúčastněných osob. Proto jednotlivá majetková operace, posuzovaná izolovaně bez souvislosti s dalšími, se může jevit jako naprosto seriózní a legální, i když ve skutečnosti je součástí trestně postižitelné podnikatelské aktivity. Právě v této souvislosti se také velmi často účelově a nesprávně argumentuje tím, že pokud jsou jednotlivé uzavírané smlouvy v souladu s právními předpisy, nelze trestně postihovat ani celý komplex na sebe různým způsobem navazujících operací, které se z takových smluv skládají, byť ve svém souhrnu sledují výsledek odporující zákonu a směřují ke spáchání trestného činu. Na druhé straně však též platí, že dílčí jednání na první pohled pro jednu stranu nevýhodné, nemůže být bez dalšího trestným činem, aniž by byly posouzeny všechny okolnosti, za nichž bylo učiněno, včetně ostatních navazujících jednání a úmyslu jednajících osob.

Pokud jde o trestné činy hospodářské, jsou obsaženy v hlavě druhé zvláštní části trestního zákona. Vedle toho jsou majetková práva v podnikatelské sféře chráněna v ustanoveních o trestných činech proti majetku, obsažených v hlavě deváté zvláštní části trestního zákona. Některé hospodářské a související zájmy jsou nepřímo chráněny i v ustanoveních jiných hlav zvláštní části trestního zákona. Jde např. o trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele, trestný čin úplatkářství apod. (Šámal, et al., 2001, s. 273-275)

Rychlý proces globalizace zejména v ekonomické sféře a s tím spojené šířící se nebezpečí organizovaného zločinu nastoluje i otázku trestněprávní odpovědnosti právnických osob, již náš platný trestní zákon dosud nezná. Samotnou právnickou osobu je možno postihnout toliko správními, tedy finančními tresty. V zahraničí můžeme tuto praxi zaznamenat v různém rozsahu, a to od některých výjimek např. v případech daňových deliktů až po obecnou platnost v zemích, jako je USA, Velká Británie a jiných. Uvedené řešení v našich podmínkách má pochopitelně řadu zastánců, kteří v něm spatřují např. možnost prosazení postupu, při němž by bylo možno odčerpat majetek, získaný trestnou činností,

vyslovit zákaz činnosti apod.

Z argumentů, hovořících pro zavedení trestněprávní odpovědnosti právnických osob, lze uvést především vznik nových forem závažné trestné činnosti, jež můžeme považovat za typické formy páchané v rámci činnosti právnických osob. Jde např. o podvodné vylákání subvencí, dotací apod., které přímo souvisejí s činností právnických osob. Dosavadní postih těchto závažných deliktů, uplatňovaný formou individuální trestní odpovědnosti, není dostatečně účinný. Mnohdy se nedaří dovést individuální trestní odpovědnost do konce a potrestat konkrétního pachatele (např. není možno v nepřehledné struktuře právního subjektu trestní odpovědnost dokázat, v některých případech je osoba, stíhaná za trestnou činnost v souvislosti s aktivitami podniku, považována za obětího beránka a stává se, že je následně taková osoba managementem daného právního subjektu odškodněna vyplacením vysokých částek v podobě odměny apod.) a neplní tak ani funkci preventivní.

Vedle otázek kolem nezbytnosti zkvalitňování naší právní úpravy je třeba zdůraznit také potřebu důsledného využívání stávající platné právní úpravy a vhodnosti ukládaných trestů za hospodářské trestné činy.

Trestní zákon však sám o sobě neochrání naši ekonomiku před trestnou činností. Ostatně někteří z odborníků varují před přílišným přeceňováním úlohy trestní represe a důraz kladou především na prevenci. (Brabcová, 2001, s.44-45)

2.5 Prevence kriminality bílých límečků

Do prevence kriminality náleží veškeré aktivity směřující k předcházení páchaní trestných činů, k snižování jejich výskytu cestou zamezení páchaní nebo neutralizaci příčin a podmínek vzniku trestných činů. Patří sem opatření, jejichž cílem či důsledkem je zmenšování rozsahu a závažnosti kriminality, ať již prostřednictvím omezení kriminogenních příležitostí nebo působením na potenciální pachatele a oběti trestných činů. Prevence tedy představuje pokus eliminovat trestnou činnost ještě před jejím pokračováním. (Zapletal, 2001, s.100)

Pro předcházení hospodářské kriminality má zásadní význam právní řád. Vymezuje potřebná pravidla a mantinely, v nichž se odehrávají hospodářské vztahy, stanovuje určitá práva a tomu odpovídající odpovědnost a ve svém důsledku směřuje k žádanému a očekávanému chování ekonomických subjektů. Významná v tomto směru je i vzájemná

provázanost právních úprav jednotlivých oblastí práva, jako např. obchodního, správního, finančního a v neposlední řadě jejich návaznost na právo trestní. (Brabcová, 2001, s. 45-46)

Základem jsou samozřejmě zákony. Na druhé straně lze ale pracovat i s velmi nedokonalými zákony a zajistit osobní i majetkovou bezpečnost. Nikdy u nás neplatily zákony, které by dovoľovaly zločinnost a umožňovaly bezpráví. Daleko horší je schopnost a vůle státních orgánů právo vymáhat a správně interpretovat. K tomu je potřeba trochu víc, než jenom zákony dodržovat. To je záležitost policie, státních zastupitelství a soudů. V podstatě se dá říci, že jak tyto orgány pracují, tak to ve společnosti vypadá. Další orgány na jejich činnost navazují a celé jednání společnosti se řídí stavem shora uvedených orgánů. Bohužel, tyto orgány nedovedou mnohdy pracovat samostatně a chtějí být stále někým vedeny, jak byly zvyklé z komunizmu, kdy je vedla strana a dávala jim podrobné pokyny. Proto neustále tvrdí, že potřebují zákony. Zákon však není prováděcí předpis. Takový zákon, jak by si někteří představovali, nebudeme mít nikdy.

Někdy není vymahatelnost zákona snadná, nebo je velmi nákladná. Proto je nutno ponechat určitou toleranci v aplikaci zákona. Nejlépe je to vidět na vymáhání daní. Existuje mnoho malých podnikatelů, kteří by v případě plného zaplacení daní ztratili zájem o podnikání, mnozí z nich by možná skončili na úřadu práce a brali státní podporu v nezaměstnanosti. Je účelné u nich daně dohledávat? Je to otázka občanské angažovanosti finančního úřadu. Další věcí ovšem je, zda by daně od těchto malých podnikatelů vůbec zaplatily náklady na jejich vymáhání a finanční úřad nemusel mít o mnoho úředníků více. Velmi často ovšem dochází k tomu, že velcí podnikatelé nedodržují zákony, neplatí daně (ani sociální a zdravotní pojištění svých zaměstnanců), a nic se neděje, zatímco občané jsou úřady pohnáni k zodpovědnosti za mnohem menší prohřešky. Míra tolerance ve vymáhání zákona musí být nepřímou úměrou závažnosti porušení zákona. (Podracký, 2001, s. 89-90, 96-97)

Významnou roli v prevenci hospodářské kriminality je třeba přisoudit kontrolní činnosti. Neúčinná kontrola působí na úseku hospodářské kriminality jako významný kriminogenní faktor. Je proto nezbytné věnovat pozornost nejen odpovídajícímu právnímu vymezení jejích práv a povinností, odpovídající struktuře, ale i dostatečnému materiálnímu a technickému zabezpečení. Zvyšovat je průběžně třeba odbornou úroveň kontrolních pracovníků. V praxi se osvědčuje při jednotlivých kontrolních akcích koordinace orgánů kontroly např. s policií, orgány celní správy apod.

V souvislosti s prevencí hospodářské kriminality nelze opomenout otázky výchovy,

vzdělání a dalších osobnostních charakteristik při výkonu té které profese. Tento požadavek bude mít svůj význam jak u bankovního úředníka, u obsluhy počítače obchodní či jiné firmy, tak i u státního úředníka a zejména pak v takových oblastech, jakou je soudnictví nebo policie. Zde tedy přichází v úvahu nejen zvyšování odborné zdatnosti, ale i vytváření určité profesní etiky. (Brabcová, 2001, s. 46)

Nejen jako represivní opatření, ale i jako opatření preventivního charakteru lze také označit vznik a činnost Útvaru odhalování nelegálních výnosů a daňové kriminality služby kriminální policie a vyšetřování od 01. července 2004, který se v běžné komunikaci označuje jako „Finanční policie“. Tento útvar se zabývá bojem proti závažné daňové kriminalitě a zabývá se zejména těmi případy, kde způsobená škoda přesahuje 5 milionů Kč. Další oblastí jeho působnosti je boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti.

V neposlední řadě lze mezi preventivní opatření zařadit i výchovné působení rodiny a školy na děti a mládež. Je třeba se snažit působit na tyto věkové kategorie tak, aby si vytvořily takový hodnotový systém, který bude v souladu se společenskými normami. To znamená, aby v jejich hodnotovém systému byly na předních místech poctivost, úcta k druhému člověku, sebeúcta, pracovitost a ne naopak majetek, peníze, moc a vidina bezstarostného života bez práce. Nejlepší prevencí je vychovat takového jedince, který se bude řídit danými společenskými normami a nebude je svým chováním a jednáním narušovat na úkor druhých.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

Průzkum byl proveden u hospodářských trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků, které byly spáchány v rámci služebního obvodu Okresního ředitelství Policie České republiky Děčín. Při výzkumu byly použity údaje z policejních statistik a údaje ze spisové dokumentace.

Hospodářskou kriminalitou se v okrese Děčín zabývá oddělení hospodářské kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování. To má sídlo v budově Okresního ředitelství Policie České republiky v Děčíně 1, Kaštanová 2. Vzhledem k rozlehlosti okresu bylo dále zřízeno teritoriální oddělení v Rumburku.

Okres Děčín má rozlohu 909 km² a žije v něm téměř 134.000 obyvatel. Je typickým příhraničním okresem, hraničícím ze severní a západní strany s Německem. Děčínsko má v rámci České republiky velmi výhodnou polohu, protože kombinuje hospodářsky výhodné podmínky, dané příhraničním významem dopravního uzlu, blízkostí a velice snadnou dostupností velkých center jak v České republice, tak Německu. Město Děčín je významným říčním přístavem, důležitou železniční křižovatkou a leží na křižovatce několika významných silničních tahů. Okres Děčín byl v minulosti průmyslově zaměřen, byla zde řada významných a celosvětově známých továren, jako např. DESTA, DIANA, FEROX. Od roku 1990 je průmyslová výroba na ústupu. Podnikatelská sféra se ve značné míře orientuje na služby spojené s turistickým ruchem, neboť se v okrese Děčín nacházejí zajímavé kulturní památky a neopakovatelné přírodní zajímavosti v chráněné krajinné oblasti Labské pískovce a národním parku Českého Švýcarska.

Okres Děčín se ale také potýká s poměrně vysokou nezaměstnaností, z čehož pramení i poměrně nízké průměrné mzdy. Oba tyto faktory lze obecně považovat za významné kriminogenní faktory v okrese Děčín.

3.1 Cíl práce a stanovené předpoklady

V této praktické části se ověřovaly předpoklady, které směřovaly ke zjištění vývoje a stavu kriminality bílých límečků v okrese Děčín a věkové struktury pachatelů tohoto druhu kriminality. Průzkum byl proveden ze statistických údajů v rámci okresu Děčín a na základě studia spisové dokumentace.

Cílem průzkumu bylo ověřit předpoklady a zjistit, zda kriminalita bílých límečků má v okrese Děčín klesající tendenci a zda se kriminality bílých límečků v okrese Děčín dopouštějí ve více než 60 % osoby ve věku střední dospělosti, tedy ve věku od 30 do 45 let.

3.1.1 Jednotlivé předpoklady

Předpoklad č. 1

Kriminalita bílých límečků má v okrese Děčín klesající tendenci.

Předpoklad č. 2

Kriminality bílých límečků se v okrese Děčín dopouštějí ve více než 60 % osoby ve věku střední dospělosti, tedy ve věku od 30 do 45 let.

3.1.2 Metody získávání informací

- Analýza statistických dat
- Studium spisové dokumentace

Analýza statistických dat

Pro účely praktické části této práce byly využity statistické výkazy nápadu trestné činnosti, které jsou zpracovávány Policejním prezidiem ČR pro jednotlivé kraje a okresní ředitelství v rámci Policie ČR a to za období roku 2002-2004. Tyto statistiky vykazují nápad jednotlivých druhů trestné činnosti v daném roce, objasněnost, způsobené škody apod.

Součástí těchto statistických výkazů jsou i trestné činy hospodářského charakteru, které jsou rozdělené podle jednotlivých skutkových podstat trestných činů. U jednotlivých druhů hospodářských trestných činů je pak uveden za daný časový úsek (1 rok) počet těchto trestných činů. Závěrem je pak za dané období uveden celkový počet spáchaných hospodářských deliktů. **Zde je třeba poznamenat vysokou latenci hospodářských deliktů.**

Studium spisové dokumentace

Pro ověření předpokladu č. 2 byla zvolena metoda studia spisové dokumentace. Podkladem byly případy s charakterem kriminality bílých límečků, které byly spáchané v okrese Děčín v letech 2002 – 2004. Pro účely práce byly prostudovány všechny případy, které byly v okrese Děčín vyšetřovány a u kterých byl zjištěn konkrétní pachatel.

3.2 Předpoklad č. 1

Kriminalita bílých límečků má v okrese Děčín klesající tendenci.

Při ověřování předpokladu byla využita metoda analýzy statistických dat.

K ověření předpokladu byly shromážděny statistické údaje za okres Děčín za období od roku 2002 do roku 2004.

V roce 2002 bylo v okrese Děčín prověřováno celkem 518 případů hospodářského charakteru, kdy z tohoto počtu bylo zjištěno celkem 156 trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků. Největší zastoupení měly případy zkrácení daně v počtu 41 případů, neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění v počtu 28 případů, úvěrové podvody v počtu 24 případů, podvody v počtu 23 případů, trestné činy zpronevěry v počtu 15 případů, poškozování věřitele v počtu 8 případů, padělání a pozměňování veřejné listiny v počtu 6 případů, porušování povinnosti v řízení o konkurzu v počtu 4 případů, pojistné podvody v počtu 3 případů, úplatkářství a přijímání úplatku v počtu 3 případů a 1 případ zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění. V roce 2002 nebyl zjištěn žádný případ týkající se zneužívání informací v obchodním styku. Uvedené údaje jsou zobrazeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 - Počet trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků za období roku 2002

Druh trestné činnosti	Počet	%
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	1	0,64
Porušování povinnosti v řízení o konkurzu	4	2,56
Poškození věřitele	8	5,13
Zkrácení daně	41	26,28
Úplatkářství a přijímání úplatku	3	1,92
Padělání a pozměňování veřejné listiny	6	3,85
Zpronevěra	15	9,62
Podvod	23	14,74
Zneužívání informací v obchodním styku	0	0
Pojistný podvod	3	1,93
Úvěrový podvod	24	15,38
Neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění	28	17,95
Celkem	156	100

V tabulce č. 1 jsou zřehledněny údaje uvedené v textu a procentuální zastoupení jednotlivých trestných činů v rámci spáchané kriminality bílých límečků. Z tabulky vyplývá, že v roce 2002 se na kriminalitě bílých límečků podílely největší měrou případy zkrácení daně a to 26,28 %, případy neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění byly zastoupeny 17,95 %, úvěrové podvody byly zastoupeny 15,38 %, podvody 14,74 % a ostatní trestné činy 25,65 %.

V roce 2003 bylo v okrese Děčín prověřováno celkem 424 případů hospodářského charakteru, kdy z tohoto počtu bylo zjištěno celkem 111 trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků. Největší zastoupení měly případy zkrácení daně v počtu 25 případů, neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění v počtu 19 případů, úvěrové podvody v počtu 16 případů, podvody v počtu 11 případů, poškození věřitele v počtu 9 případů, padělání a pozměňování veřejné listiny v počtu 8 případů, zpronevěry v počtu 6 případů, , úplatkářství a přijímání úplatku v počtu 5 případů , pojistné podvody v počtu 4 případů, porušování povinnosti v řízení o konkurzu v počtu 4 případů, 3 případy zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění a 1 případ zneužití informací v obchodním

styku. Uvedené údaje jsou zobrazeny v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 - Počet trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků za období roku 2003

Druh trestné činnosti	Počet	%
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	3	2,70
Porušování povinnosti v řízení o konkurzu	4	3,61
Poškození věřitele	9	8,10
Zkrácení daně	25	22,52
Úplatkářství a přijímání úplatku	5	4,50
Padělání a pozměňování veřejné listiny	8	7,21
Zpronevěra	6	5,40
Podvod	11	9,90
Zneužívání informací v obchodním styku	1	0,91
Pojistný podvod	4	3,61
Úvěrový podvod	16	14,42
Neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění	19	17,12
Celkem	111	100

V tabulce č. 2 jsou zřehledněny údaje uvedené v textu a procentuální zastoupení jednotlivých trestných činů v rámci spáchané kriminality bílých límečků. Z tabulky vyplývá, že v roce 2003 se na kriminalitě bílých límečků podílely 22,52 % trestné činy zkrácení daně, následovaly případy neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění 17,12 %, úvěrové podvody zastoupené 14,42 %, podvody s podílem 9,90 %, poškození věřitele s 8,10 % a ostatní hospodářské delikty se podílely 27,94 %.

V roce 2004 bylo v okrese Děčín prověřováno celkem 487 případů hospodářského

charakteru, kdy z tohoto počtu bylo zjištěno celkem 104 trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků. Největší zastoupení měly trestné činy zkrácení daně v počtu 25 případů, neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění v počtu 14 případů, úvěrové podvody a poškozování věřitele v počtu 11 případů, podvody v počtu 10 případů, případy zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění v počtu 7 případů, padělání a pozměňování veřejné listiny v počtu 7 případů, pojistné podvody v počtu 7 případů, zpronevěry v počtu 6 případů, porušování povinnosti v řízení o konkurzu v počtu 3 případů, 2 případy zneužití informací v obchodním styku a 1 případ úplatkářství a přijímání úplatku. Uvedené údaje jsou zobrazeny v tabulce č. 3

Tabulka č. 3 - Počet trestných činů, majících charakter kriminality bílých límečků za období roku 2004

Druh trestné činnosti	Počet	%
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	7	6,73
Porušování povinnosti v řízení o konkurzu	3	2,88
Poškozování věřitele	11	10,58
Zkrácení daně	25	24,04
Úplatkářství a přijímání úplatku	1	0,96
Padělání a pozměňování veřejné listiny	7	6,73
Zpronevěra	6	5,77
Podvod	10	9,62
Zneužívání informací v obchodním styku	2	1,92
Pojistný podvod	7	6,73
Úvěrový podvod	11	10,58
Neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění	14	13,46
Celkem	104	100

V tabulce č. 3 jsou zřehledněny údaje uvedené v textu a procentuální zastoupení jednotlivých trestných činů v rámci spáchané kriminality bílých límečků. Z tabulky vyplývá, že v roce 2004 se na kriminalitě bílých límečků podílely případy zkrácení daně s 24,04 %,

následovaly případy neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění s podílem 13,46 %, poté úvěrové podvody a poškozování věřitele shodně po 10,58 %, podvody s podílem 9,62 %, trestné činy zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění, padělání a pozměňování veřejné listiny a pojistné podvody shodně s podílem 6,73 % a ostatní trestné činy se podílely 11,53 %.

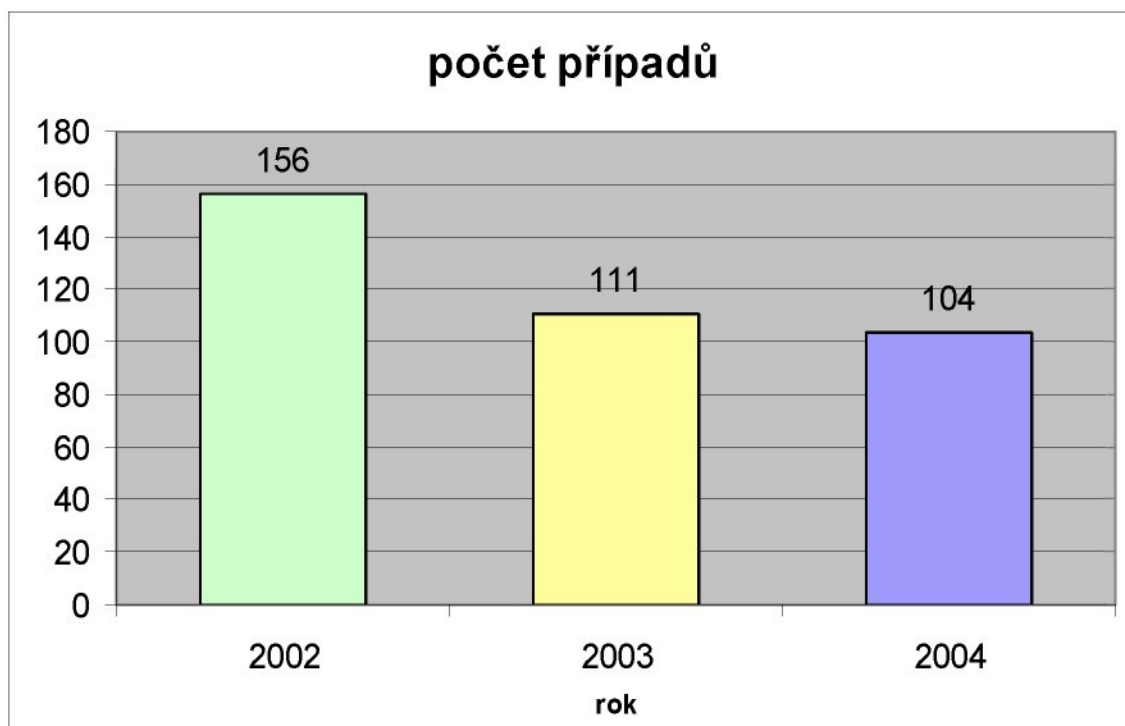
V předchozích tabulkách byly zahrnuty počty jednotlivých trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků v jednotlivých letech. Pro potřeby potvrzení, či nepotvrzení předpokladu č. 1 je třeba tyto zjištěné údaje navzájem porovnat. K tomuto účelu byla zhotovena tabulka č. 4, ze které bude patrné, zda má kriminalita bílých límečků v okrese Děčín stoupající, či klesající tendenci.

Tabulka č. 4 – Počty trestných činů charakteru kriminality bílých límečků za období let 2002 - 2004

TRESTNÉ ČINY	ROK 2002		ROK 2003		ROK 2004	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	1	0,64	3	2,70	7	6,73
Porušování povinností v řízení o konkurzu	4	2,56	4	3,61	3	2,88
Poškozování věřitele	8	5,13	9	8,10	11	10,58
Zkrácení daně	41	26,28	25	22,52	25	24,04
Úplatkářství a přijímání úplatku	3	1,92	5	4,50	1	0,96
Padělání a pozměňování veřejné listiny	6	3,85	8	7,21	7	6,73
Zpronevěra	15	9,62	6	5,40	6	5,77

Podvod	23	14,74	11	9,90	10	9,62
Zneužívání informací v obchodním styku	0	0	1	0,91	2	1,92
Pojistný podvod	3	1,93	4	3,61	7	6,73
Úvěrový podvod	24	15,38	16	14,42	11	10,58
Neodvedení daně, pojistného na sociální a zdravotní pojištění	28	17,95	19	17,12	14	13,46
Celkem	156	100	111	100	104	100

Graf č. 1 – Grafické znázornění nápadu kriminality bílých límečků za období let 2002 – 2004

3.2.1 Vyhodnocení předpokladu č. 1

V předpokladu č. 1 mělo být zjištěno, zda má kriminalita bílých límečků v okrese Děčín klesající tendenci. Z provedeného průzkumu, zejména pak analýzou statistických údajů, bylo zjištěno, že v roce 2002 bylo v rámci okresu Děčín zjištěno celkem 156 případů s charakterem kriminality bílých límečků, v roce 2003 bylo zjištěno 111 takových případů a v roce 2004 celkem 104 případů kriminality bílých límečků.

Ze zjištěných výsledků je dále možné zjistit podíl jednotlivých trestných činů v daném období na celkovém nápadu deliktů s charakterem kriminality bílých límečků. Toto dělení však nebylo předmětem průzkumu a proto mu nebude dále věnována pozornost.

Na základě provedeného výzkumu bylo zjištěno, že kriminalita bílých límečků má ve sledovaném období klesající tendenci, čímž se tedy předpoklad č. 1 potvrdil.

3.3 Předpoklad č. 2

Kriminality bílých límečků se v okrese Děčín dopouštějí ve více než 60 % osoby ve věku střední dospělosti, tedy ve věku od 30 do 45 let.

Popis vzorku

Při ověřování předpokladu byla použita metoda studia spisové dokumentace. V rámci použité metody byly zkoumány všechny případy v okrese Děčín za období od roku 2002 do roku 2004, u kterých byl zjištěn pachatel a které měly charakter kriminality bílých límečků. Zde je třeba poznamenat, že pro účely práce byla za pachatele považována osoba, proti níž bylo vedeno trestní stíhání a na kterou byl podán státnímu zástupci návrh na podání obžaloby. Výjimku tvořil trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti dle § 147 trestního zákona, kde existuje zvláštní ustanovení o účinné lítosti dle § 147a trestního zákona, na jehož základě trestnost tohoto trestného činu zaniká, jestliže pachatel svou povinnost splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek. Pro účely práce byly z povahy věci mezi pachatele tohoto trestného činu zahrnuty i osoby, na které se vztahovalo ustanovení o účinné lítosti.

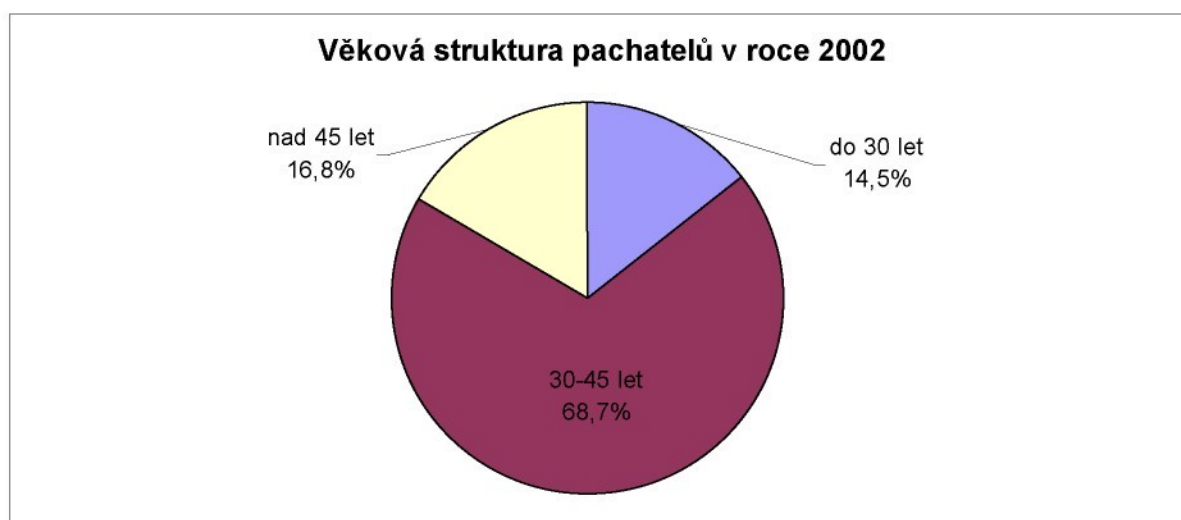
V roce 2002 bylo zjištěno celkem 131 pachatelů, kteří se svým jednáním dopustili deliktů s charakterem kriminality bílých límečků. Pachatelé byly v tabulce rozděleny podle jednotlivých skutkových podstat trestných činů a dále podle věku do tří věkových kategorií a to v rozmezí do 30 let, od 30 do 45 let, tedy střední dospělosti a nad 45 let věku.

Tabulka č. 5 – Počet pachatelů u jednotlivých trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků za rok 2002 rozdělených do jednotlivých věkových kategorií

Druh trestné činnosti	Počet pachatelů	Věková struktura		
		do 30 let	30 - 45 let	nad 45 let
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	1	0	1	0
Porušování povinností v řízení o konkurzu	4	0	3	1
Poškození věřitele	3	1	2	0
Zkrácení daně	34	2	25	7
Úplatkářství a přijímání úplatku	1	0	1	0
Padělání a pozměňování veřejné listiny	4	2	2	0
Zpronevěra	15	3	10	2
Podvod	25	4	19	2
Zneužívání informací v obchodním styku	0	0	0	0
Pojistný podvod	5	1	4	0
Úvěrový podvod	24	6	12	6
Neodvedení daně, pojistného na sociálním a zdravotním pojištění	15	0	11	4
Celkem	131	19	90	22
%	100	14,50	68,70	16,80

V tabulce č. 5 je znázorněn počet pachatelů jednotlivých trestných činů v dané věkové kategorii spolu s celkovým počtem pachatelů. Ze zjištěných výsledků je zřejmé, že nejvíce trestných činů bylo spácháno pachateli ve věku od 30 do 45 let, tedy ve věku střední dospělosti a to celkem 90 skutků, 22 skutků pak bylo spácháno pachateli ve věku nad 45 let a 19 skutků pachateli ve věku do 30 let. Věková kategorie pachatelů od 30 do 45 let činila 68,70 % z celkového počtu pachatelů.

Graf č. 2 – Grafické znázornění věkové struktury pachatelů kriminality bílých límečků v roce 2002

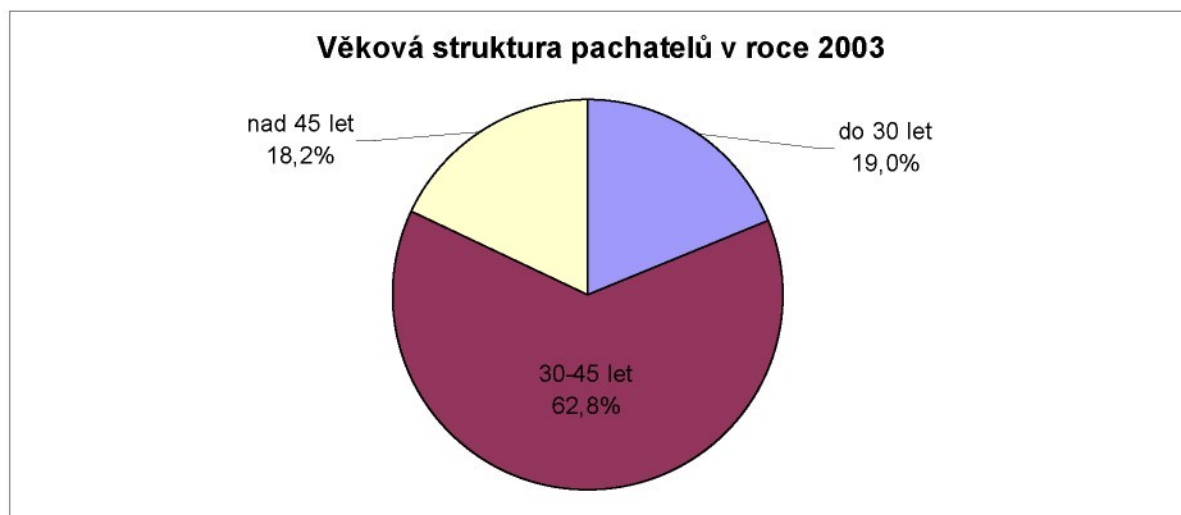
V roce 2003 bylo zjištěno celkem 121 pachatelů, kteří se svým jednáním dopustili deliktů s charakterem kriminality bílých límečků. Pachatelé byly v tabulce rovněž rozděleni podle jednotlivých skutkových podstat trestných činů a dále podle věku do tří věkových kategorií a to v rozmezí do 30 let, od 30 do 45 let, tedy střední dospělosti a nad 45 let věku kteří se svým jednáním dopustili deliktů s charakterem kriminality bílých límečků.

Tabulka č. 6 – Počet pachatelů u jednotlivých trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků za rok 2003 rozdělených do jednotlivých věkových kategorií

Druh trestné činnosti	Počet pachatelů	Věková struktura		
		do 30 let	30 - 45 let	nad 45 let
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	3	0	2	1
Porušování povinností v řízení o konkurzu	2	0	2	0
Poškozování věřitele	3	2	1	0
Zkrácení daně	44	3	32	9
Úplatkářství a přijímání úplatku	3	1	2	0
Padělání a pozměňování veřejné listiny	5	3	2	0
Zpronevěra	6	1	5	0
Podvod	11	2	8	1
Zneužívání informací v obchodním styku	2	0	2	0
Pojistný podvod	6	3	3	0
Úvěrový podvod	19	7	7	5
Neodvedení daně, pojistného na sociálním a zdravotním pojištění	17	1	10	6
Celkem	121	23	76	22
%	100	19,00	62,80	18,20

V tabulce č. 6 je znázorněn počet pachatelů jednotlivých trestných činů rozdělených do daných věkových kategorií. Ze zjištěných výsledků je zřejmé, že nejvíce trestných činů ve zkoumaném období bylo spácháno pachateli ve věku od 30 do 45 let, tedy ve věku střední dospělosti a to celkem 76 skutků, 23 skutků pak bylo spácháno pachateli ve věku do 30 let a 22 skutků pachateli ve věku nad 45 let. Věková kategorie pachatelů od 30 do 45 let tvořila v roce 2003 celkem 62,80 % z celkového počtu pachatelů.

Graf č. 3 - Grafické znázornění věkové struktury pachatelů kriminality bílých límečků v roce 2003

V roce 2004 bylo zjištěno celkem 103 pachatelů, kteří se svým jednáním dopustili deliktů s charakterem kriminality bílých límečků. Pachatelé těchto trestných činů byli stejně jako u předchozím let rozděleni do tří věkových skupin a to do 30 let věku, 30 – 45 let věku, tedy střední dospělosti a nad 45 let věku u jednotlivých spáchaných trestných činů kriminality bílých límečků.

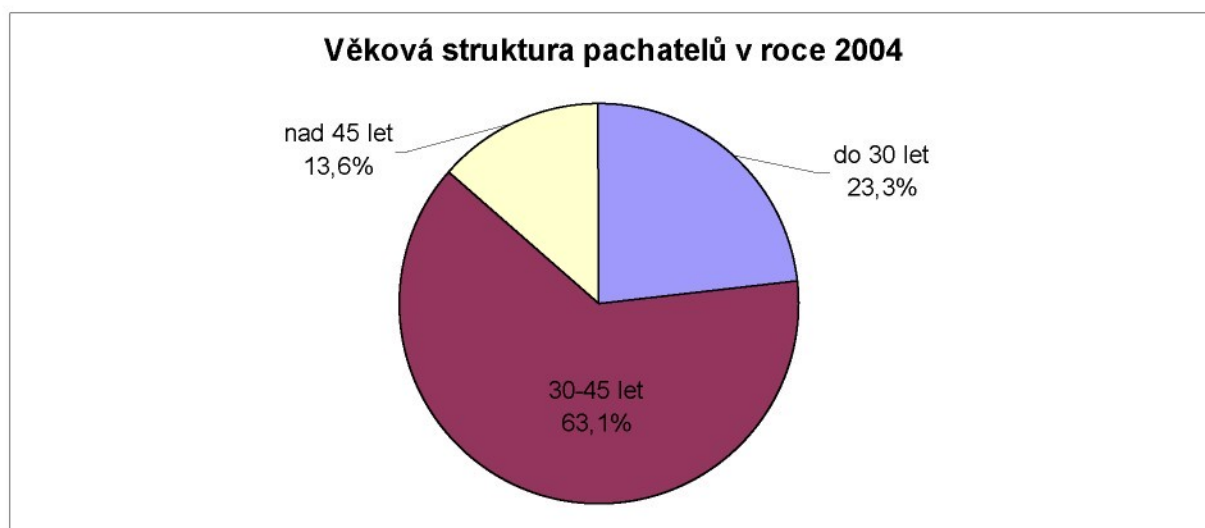
Tabulka č. 7 – Počet pachatelů u jednotlivých trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků za rok 2004 rozdělených do jednotlivých věkových kategorií

Druh trestné činnosti	Počet pachatelů	Věková struktura		
		do 30 let	30 - 45 let	nad 45 let
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	6	1	4	1
Porušování povinnosti v řízení o konkurzu	2	0	2	0
Poškozování věřitele	4	1	2	1
Zkrácení daně	26	3	20	3

Úplatkářství a přijímání úplatku	0	0	0	0
Padělání a pozměňování veřejné listiny	5	3	1	1
Zpronevěra	11	2	7	2
Podvod	13	4	8	1
Zneužívání informací v obchodním styku	2	1	1	0
Pojistný podvod	6	3	3	0
Úvěrový podvod	11	4	5	2
Neodvedení daně, pojistného na sociálním a zdravotním pojištění	17	2	12	3
Celkem	103	24	65	14
%	100	23,30	63,10	13,60

V tabulce č. 7 je znázorněn počet pachatelů jednotlivých trestných činů rozdělených do daných věkových kategorií. Ze zjištěných výsledků je zřejmé, že nejvíce trestných činů ve zkoumaném období bylo spácháno pachateli ve věku od 30 do 45 let, tedy ve věku střední dospělosti a to celkem 65 skutků, 24 skutků pak bylo spácháno pachateli ve věku do 30 let a zbylých 14 skutků pachateli ve věku nad 45 let. Věková kategorie pachatelů od 30 do 45 let tvořila v roce 2004 celkem 63,10 % z celkového počtu pachatelů.

Graf č. 4 - Grafické znázornění věkové struktury pachatelů kriminality bílých límečků v roce 2004

V předchozích tabulkách č. 5, 6 a 7 je porovnávána věková struktura pachatelů kriminality bílých límečků v jednotlivých letech sledovaného časového období. Pro přehlednost a porovnání výsledků za jednotlivé roky byla zpracována tabulka č. 8, která spolu s popisem zpřehledňuje věkovou strukturu, resp. procentuální zastoupení jednotlivých věkových skupin v rámci celkového počtu pachatelů.

Tabulka č. 8 – Věková struktura pachatelů trestných činů s charakterem kriminality bílých límečků za období 2002-2004

Druh trestné činnosti ↓	Počet pachatelů ↓			Věková struktura ↓								
	2002	2003	2004	do 30 let			30 - 45 let			nad 45 let		
				2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění	1	3	6	0	0	1	1	2	4	0	1	1
Porušování povinnosti v řízení o konkurzu	4	2	2	0	0	0	3	2	2	1	0	0
Poškození věřitele	3	3	4	1	2	1	2	1	2	0	0	1
Zkrácení daně	34	44	26	2	3	3	25	32	20	7	9	3
Úplatkářství a přijímání úplatku	1	3	0	0	1	0	1	2	0	0	0	0
Padělání a pozměňování veřejné listiny	4	5	5	2	3	3	2	2	1	0	0	1
Zpronevěra	15	6	11	3	1	2	10	5	7	2	0	2
Podvod	25	11	13	4	2	4	19	8	8	2	1	1
Zneužívání informací v obchodním styku	0	2	2	0	0	1	0	2	1	0	0	0
Pojistný podvod	5	6	6	1	3	3	4	3	3	0	0	0

Úvěrový podvod	24	19	11	6	7	4	12	7	5	6	5	2
Neodvedení daně, pojistného na soc. a zdrav. pojištění	15	17	17	0	1	2	11	10	12	4	6	3
Celkem	131	121	103	19	23	24	90	76	65	22	22	14
%	100	100	100	14,50	19,00	23,30	68,70	62,80	63,10	16,80	18,20	13,60

3.3.1 Vyhodnocení předpokladu č. 2

Předpoklad č. 2 zjišťoval, zda se kriminality bílých límečků v okrese Děčín dopouštějí ve více než 60 % osoby ve věku střední dospělosti, tedy ve věku od 30 do 45 let.

Na základě zjištěných podkladů bylo zjištěno, že ve sledovaném období, tedy v letech 2002 – 2004, byla nejpočetnější skupina pachatelů ve věku 30 – 45 let, tedy ve věku střední dospělosti. V roce 2002 tvořila tato věková skupina z celkového počtu pachatelů kriminality bílých límečků 68,70 %, v roce 2003 celkem 62,80 % a v roce 2004 se tato věková skupina podílela na celkovém počtu 63,10 %. V každém roce tak pachatelé ve sledované věkové kategorii tvořily více než 60 % z celkového počtu pachatelů.

Vyhodnocením zjištěných údajů byl zjištěn závěr, že v okrese Děčín se kriminality bílých límečků dopouštěli ve více než 60 % pachatelé ve věku střední dospělosti, tedy ve věku od 30 do 45 let.

4 ZÁVĚR

Provedeným průzkumem a vyhodnocením výsledků bylo zjištěno, že kriminalita bílých límečků má v okrese Děčín od roku 2002 klesající tendenci, i když je zde třeba opět poznamenat, že hospodářská kriminalita se vyznačuje vysokou latencí a nelze tedy tento závěr přeceňovat. Je celá řada případů, které nebyly a nejsou zjištěny, ačkoliv reálně existují. Například o případech tunelování a korupce se všeobecně hodně hovoří, ale většinou scházejí hmatatelné důkazy a pak se oba tyto jevy stávají pouze nepodloženým faktem a domněnkou. Orgány činné v trestním řízení pak nejsou schopny takové případy řádně objasnit a postavit konkrétního pachatele před soud.

Hospodářská kriminalita je v očích veřejnosti vzhledem ke své povaze oproti kriminalitě obecné v pozadí, protože se občana přímo nedotýká, ale ve své podstatě jsou její negativní dopady na občana a celou společnost značné. V posledních letech je stále řešena otázka nevyrovnaných státních rozpočtů, nedostatku finančních prostředků na starobní důchody a sociální dávky, nedostatku peněz ve školství a zdravotnictví atd. Když se ale zpětně podíváme, kolik peněz musel stát vynaložit na záchranu bankovního sektoru kvůli nedobytným úvěrům, kolik činí schodek na daních, kolik činí vnitřní zadluženost státu, pak je zcela zjevné, jaké riziko hospodářská kriminalita představuje. Proto je nutné této problematice věnovat náležitou pozornost.

Je třeba samozřejmě činit účinné kroky v legislativě a posilovat úlohu orgánů činných v trestním řízení v boji proti hospodářské trestné činnosti, ale především je třeba působit na společnost, aby nejvyššími hodnotami ve společnosti nebyla touha po penězích a po moci, ale naopak čest, poctivost, morální a mravní bezúhonnost. To je však v době, kdy je vliv masmédií na populaci obrovský, velice těžké. Média totiž věnují značnou pozornost ne slušným a bezúhonným lidem, ale lidem typu Kájínka, Koženého, Krejčíře a nezajímavý člověk pak již ani nerozpozná, kde je vlastně pravda. Dávají na odiv moc a majetek, v očích mnoha lidí nejvyšší hodnoty, a člověk, který se snaží žít poctivě, je spíše k smíchu.

Z výsledků provedeného výzkumu vyplynulo, že více jak 60 % pachatelů kriminality bílých límečků je ve věku střední dospělosti, tedy ve věku 30 – 45 let, kdy je člověk na vrcholu produktivity a ekonomické aktivity a je předpoklad, že má již jasně dané životní postoje, hodnoty a cíle. Východiskem by mohlo být výchovné působení na děti a dospívající generaci tak, aby v jejich hierarchii hodnot nebyly na předních místech moc a peníze, ale naopak poctivost, čest, úcta k druhému člověku. Samozřejmě není nutné vypěstovat v dětech odpor k penězům ale je třeba jim ukázat, že člověk může zbohatnout i poctivou prací a ne na úkor druhého. Cílem výchovného působení by mělo být vychovat člověka, který bude respektovat dané společenské normy a chovat se podle nich.

Toto je ale úkol směřující do budoucnosti a proto je třeba v současnosti nadále činit účinná opatření k eliminování kriminality bílých límečků a hospodářské trestné činnosti vůbec, neboť tento druh kriminality má neblahý dopad na celou společnost a to jak v ekonomické, tak sociální oblasti.

5 NÁVRH OPATŘENÍ

Je třeba vychovávat kvalitní odborníky v řadách policie, aby byli schopni odhalovat a dokazovat hospodářské delikty, které se vyznačují vysokou složitostí. Dobrým počinem je založení Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování a Útvaru odhalování nelegálních výnosů a daňové kriminality, který je znám spíše pod názvem Finanční policie. Tyto útvary se zabývají svojí činností na úrovni Správ jednotlivých krajů v rámci Policie ČR, ale je třeba vychovávat odborníky i na úrovni jednotlivých okresních ředitelství Policie ČR.

Rovněž stojí za zmínku zavádění otázka etiky a důvěry v ekonomice. V zahraničí je zcela běžné, že obchody jsou uzavírány pouze na základě ústních dohod s tím, že v případě porušení této dohody následuje ostuda a vyloučení takového podnikatele z řad ostatních podnikatelů. Doufejme, že přílivem zahraničního kapitálu budou tyto praktiky zaváděny i v České republice, kde je platební morálka podnikatelů na žalostné úrovni.

Jedním z dalších opatření v boji s kriminalitou bílých límečků by mohlo být prohloubení spolupráce mezi Finančními úřady a orgány Policie ČR, zejména pak v prolomení mlčenlivosti Finančních úřadů ve vztahu k orgánům Policie ČR, která dosud umožňuje Finančním úřadům oznamovat pouze ty skutečnosti, které nasvědčují spáchání trestného činu zkrácení daně a neodvedení daně. Toto opatření by mohlo pomoci při odhalování celé řady hospodářských deliktů.

V neposlední řadě by mělo dojít k zakomponování statutu majetkových přiznání do našeho právního řádu.

Na základě uvedených skutečností je zřejmé, že problém kriminality bílých límečků je velice vážný a proto je třeba přistoupit k okamžitým řešením. Další otálení by mohlo znamenat prohloubení problému a způsobení nenávratných škod.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BRABCOVÁ, Irena. *Hospodářská kriminalita z pohledu kriminologie*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. 6-12, 24-33, 44-46, 56 s. ISBN 7251-071-1

ČECH, Stanislav, ŘEZNÍČEK, Matouš. *Zločin kolem nás*. 1. vyd. Praha: Melantrich, a.s., 1997. 44-45 s. ISBN 80-7023-253-6

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 166-167 s. ISBN 80-7178-475-3

ČÍRTKOVÁ, Ludmila, ČERVINKA, František. *Forenzní psychologie*. 1. vyd. Praha: Support, 1994. 156-157 s.

DVOŘÁČEK, et al. *Základy činnosti policejních služeb: Služba kriminální policie a vyšetřování. Cizinecká a pohraniční policie*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2004. 123-124, 165-166 s. ISBN 80-7251-163-7

CHMELÍK, Jan, et al. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, 2003. 7,9,19-20 s. ISBN 80-7201-434-X

KOMENDA, Antonín. *Sociální deviace: Historická východiska a základní teoretické přístupy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 240 s. ISBN 80-244-0019-7

MUNKOVÁ, Gabriela. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 106-107 s. ISBN 80-246-0279-2

PODRACKÝ, Vlastimil. *Pozor na tunelování!* Olomouc: Votobia, 2001. 89-90, 96-97 s. ISBN 80-7198-495-7

SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie*. I. díl. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. 47 s. ISBN 80-7083-679-2

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. I. díl. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 57-58 s. ISBN 80-7083-494-3

ŠÁMAL, Pavel, et al. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001. 1-2, 273-275 s. ISBN 80-7179-493-7

Trestní předpisy 2002. ÚZ č. 282. Ostrava: Sagit, 2001. ISBN 80-7208-253-1

ZAPLETAL, Josef, et al. *Kriminologie*. I. díl. 3. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. 100 s. ISBN 80-85981-87-4

ZAPLETAL, Josef, et al. *Vybraná kriminologická témata*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. 31, 38-39 s. ISBN 80-7251-065-7